

АРКАДИЈЕ ШПАКОВСКИ

ЧАСНОСТ ЈЕ СТУБ ЖИВОТА

ПРИПОВЕТКЕ ЗА НАРОД И ШКОЛЕ

1984

ШТАМПАРИЈА „ГУТЕНБЕРГ“ МИХАЈЛО БЕЛЕЊИ
ВЕЛ. БЕЧКЕРЕК

Како сејеш, онако ћеш жњети

Млад и пун воље за живот Иван Даниловић је почео своју учитељску каријеру у селу Луковцу. Из врло сиромашне породице, син сеоског црквењака, Иван Даниловић од десет година остао сироче и морао се сам пробијати кроз живот. Захваљујући својим способностима он је увек био први ђак и стога су му сви у школи излазили на сусрет и дали су му могућност да доврши школовање и да добије учитељско место. Као одушевљен учитељ, учитељ по позиву, младић је радо пошао на село, мислећи да је тамо више потребан, него у граду. Мала плата, коју је примао као сеоски учитељ, једва је била довољна за најужније потребе.

Стога се живот Ивана Даниловића у мало чему разликовао од живота сељака. Осим старе, поцрнеле иконе, коју је наследио од матере, три пара рубља, једно одело и изнотен огртач, који је служио за свако годишње доба, то је било све богатство скромног учитеља. Али сиромашни учитељ је обилаовао нечим другим — својим душевним особинама. Потпуно трезан, до крајности поштен, скроман и у свим својим поступцима благородан, Иван Даниловић је увек и свуда уживао општу љубав. Док је похађао школу, увек су га волели

другови и наставници, а сад, кад је он сам постао учитељ, као што се могло очекивати, њега су врло брзо заволели сељаци у селу Луковцу. Што се тиче деце, она га испочетка нису разумела и с чуђењем су гледали у свог новог учитеља и прибојавали су га се. Деца улице, деца простих сељака навикла да у гомилама јуре по улицама, да вичу и која су од старијих научила да псују, никако нису могла да разумеју, зашто им њихов нови учитељ забрањује да псују, да се смеју и разговарају у разреду и да се туку између себе у дворишту и на улици после предавања. Они никако нису могли да разумеју зашто Иван Даниловић захтева од њих да, при улазу у школу, скину капе, да у школу увек дођу чисти и умивени, и да знају задату лекцију. Млади учитељ је морао много да ратује са својим ђацима, али најзад је љубављу и лепим речима постигао лепе резултате. Деца су га схватили, заволела, престала су сматрати школу за казну, него напротив, радосно су се журили у њу. Светла и топла школска зграда, безбројне слике које су украшавале школске андове, пријатан и љубазан учитељ, који је својим причама и предавањем умео да заинтересује децу, све је то било за њих ново и привлачно.

Дечји родитељи су одмах схватили да је нови учитељ користан за њихову децу и почели су их радо слати у школу, што раније није било. Разуме се, било је, као и увек рђавих ђака, са рђавим нагонима, као на пример син ковача Вања, који се једва покоравао учитељевом утицају, али Иван Даниловић је постепено савладао и њих, употребивши за њих сва средства.

Тако је прошла прва година учитељског рада Ивана Даниловића. Преко лета, кад је био завршен рад у школи и деца се радосно развила својим кућама, Иван Даниловић није седео скрштених руку. Скоро сваки дан је сакупљао око себе децу и водио их је у шуму или у

поље. Шетао се с њима, прчао им је свашта, читао им је и упознавао их са природом. Каткад је ишао с њима да пеца рибу или да бере печурке или јагоде. На тај начин су се деца и одмарала и уједно корисно проводили одмор.

— Деца су моја, док иду у школу, за њих ја одговорам. То што им сад дајем, понеће са собом кроз цео живот. А дајем им оно, што ми допушта моја снага и знање и што држим за своју свету дужност, често је одговарао Иван Даниловић свима онима, који су му примећивали да се он и сувише бави са својим ђацима.

II.

Прошло је четири године. Иван Даниловић се за то време развио, обрастао брадом и по свом једноставном оделу ништа се није разликовао од сељака, међу којима је постао још популарнији. Деца су такође, пред очима свога учитеља, одрасла, ојачала и развила се.

— То је наш прави, сеоски учитељ. Одавно нам је требао такав, — говорили су између себе сељаци и носили су се својим учитељем. Иван Даниловић, видећи плодове свога труда и улагао је још више енергије у свој скroman, тако рећи, невидљив али корисан рад.

Али сасвим неочекивано се у његовом раду појавила сметња. У јесен, кад је дувао јак ветар, Иван Даниловић је изашао без капута из топлог разреда у двориште. Пред вече га је почела трести грозница, добио је високу температуру и целу ноћ га је мучио сув кашаљ. Не обраћајући на то пажњу, младић је сутра дан отишао у школу и тако је са високом температуром и кашљући више од недељу дана посећивао школу. Прошла је и друга недеља, кашаљ није пролазио, а грозница га није напуштала. Иван Даниловић је приметно омршавео, гушио се у кашљу, лице му је потамнело и

побледило. Чак и деца су приметила да им је учитељ јако болестан.

— Иване Даниловићу, ви сте болесни, треба да легнете у постељу да се мало одморите, — молили су они свога учитеља умињавајући му се.

— Не брините се, децо, све ће то проћи, само ме слушајте и седите мирно у разреду, — умиривао је децу учитељ дирнут њиховом пажњом и миловао их је по глави. Чак и највећи несташко у разреду, коначев Вања, који је увек за време часа узнемиравао учитеља својим несташлукима, и он је схватио, да сад није време да буде немиран и да једи учитеља, и против свога обичаја седео је мирно у клупи.

Настао је Велики пост. Иван Даниловић је за то време пожуteo, омршавио, ослабио и тако се рђаво осећао, да је чак и у разреду морао седети у зимском капуту. Објашњавајући деци задатак из земљописа, он приђе глобусу, посрне, закашље се и притисне на уста марамицу, која се за час обоји крвљу. Деца пригичаше учитељу, који у мало не паде, понедоше га и посадише на столицу. Онога пута не довршивши час, Иван Даниловић замоли своје ђаке да га одведу кући, јер је осећао да сам неће моћи стићи. Дошавши кући Иван Даниловић легне у постељу. Баца опколише свог учитеља и сваки од њих се трудио да му укаже какву пажњу. Неки су му намештали јастук, неки га покривали капутом, неки су му нудили воде.

Блед, тешко дишући и без речи, лежао је Иван Даниловић на дрвеној клупи и само по његовим добрим паметним очима могло се видети да му је, поред све физичке патње, било пријатно да види богат плод своје сетве за пет година свога учитељског рада. Он је видео да је његова сетва обеснавала одличну жетву.

— Иване Даниловићу, драги наш Иване Даниловићу,

шта је с вама, не остављајте нас, — говорио је кроз плач несташни Вања, љубећи мршаву руку свога учитеља, кад је уморни Иван Даниловић затворио очи. Чувши глас свог најгорег ученика и највећег немирка Вање, Иван Даниловић отвори очи и на трепавицама му се указаше сузе.

— И ти Вања, и ти, и сви ви, сви сте моји. —

Деца су плакала, љубила су руке свом учитељу и до вечери су седели поред њега, док он није заспао. Сутрадан Иван Даниловић није дошао у школу, јер није могао да устане. Лекар, којег су познали из вароши, прегледа болесника и дође до закључка да му нема спаса. Проклета суница не враћа животу своје жртве које су јој обећане још одавна.

III.

Већ месец дана лежи учитељ на самрти у простој сељачкој соби, са почађавелим зидовима и таваницом, ниској и непатосаној. Обична дрвена клупа служила му је за постељу, а стари капут за покривач. Чело главе му је поцрнела икона, а поред кревета дрвена столица и на њој неколико бочица са лековима и велика плехана канта са водом. Последње две недеље болесник не живи више, него се бори са животом који сваког тренутка приметно одлази од њега. Иван Даниловић је толико слаб, да не може чак ни руку да пружи до канте с водом да освежи своје од вагре испуцане усне. Болесника гуши кашаљ, а на уснама и кошуљи му се осуштају ни да подигне руку.

Осим њега у кући се налазило још једно живо биће, стара осамдесетогодишња удовица Параскева, која се добровољно понудила да негује болесника. Али од старице није било никакве користи. Она је скоро цео дан

лежала на леђи и дремала, јер је једва мицала своје старе реуматичне ноге. Стога је болесник био скоро сасвим сам и без икакве помоћи. Доктор, који га је понекад посећивао, последњи пут је безнадежно одмахнуо руком и наредио старици да чешће прилази болеснику, јер му се приближава крај. Иван Даниловић је, као већина туберкулозних болесника био при потпуној свести. Само пред вече, кад се појављивала грозница, он је губио свест и бунцао :

— Вања, седи мирно, не разговарај се, Аљоша, не плуј на под! Децо, ако будете добри и пажљиви, причају вам где живе слонов и тигрови, — бунцао је самртник, који ни у бунилу није заборављао своје ђаке. У јутру, кад је кроз мали прозор пробрала светлост, болесник је лежао мирно са отвореним очима и нестрпљиво је чекао, кад ће његов заменик да заврши предавање у школи, и кад ће деца, као и увек, дотрчати к њему. То је била једина самртникова радост. Утрчавши са лармом у учитељеву собу, деца су својим звонким гласовима уносила у њу живот и потсећала га на оно лепо време, које је за њега за увек прошло. Иван Даниловић је био тронут и радовао се великој пажњи коју су му указивали. Скоро сваки ђак је доносио по нешто своје учитељу, неко јаја, неко хлеба, а неко млека. Нарочито је био ганут нежњошћу малога Вање, који је био према њему нарочито пажљив. Вања је час чистио собу, час намештао јастук, час покривао Ивана Даниловића.

— Иване Даниловићу, опростите ми што сам био немиран у разреду. Никад више нећу, само да ви што пре оздравите, — говорио је он умиљавајући се и љубећи мршаву руку свога учитеља. Ивана Даниловића је ово толико дирнуло, да су му се на очима појавиле сузе, сузе радости, што је он својим васпитањем уложио у непоковану дењу душу нежност и љубав према ближњем.

— Не брините се, Иване Даниловићу, — тешило је дете свога учитеља, видећи на његовим очима сузе. — Даће Бог, оздравићете и опет ћемо ићи са Вама у шуму по печурке и да пецамо рибе. Ево, попијте топло млеко, биће вам лакше, — и Вања је нежно подигао главу свога учитеља и појио га млеком.

IV.

На Велики Петак болесник се осећао врло рђаво : целу ноћ није спавао и непрестано се гушио. У суботу за јутра он је био толико ослабио, да је могао говорити само шепатом. Било је очевидно да се приближавају последњи тренуци његовог живота. Иван Даниловић знаком позове Параскеву и замоли је да отиде по свештеника. „Дођите мени сви који сте уморни и претоварени и Ја ћу вас умирити“ сетио се самртник Спаситељевих речи и исповедио се и причестио код старог сеоског свештеника. Уморан Иван Даниловић скрстио је руке на грудима и заспао је последњим земљским сном. Свештеник тихо изађе из собе. Иван Даниловић се пробудио тек пред вече, позове Параскеву и замоли је да изврши његову последњу жељу.

— Моју икону подај цркви, а све остало што имам, и моју последњу плату подели деци.

Чим је изговорио своју последњу вољу, Иван Даниловић се закашље, грч му скупи лице, цело тело се згрчи, испружи и утиша. У том тренутку на сеоској цркви одјекну звона, објављујући хришћанима да је Христос ускрсао.

Кад су после јутрења деца дотрчала да изљубе свог учитеља и да му донесу символ радости — црвено јаје, њихов учитељ је лежао мирно са осмехом на укученом лицу и његова душа се била већ преселила из тешког

земаљског живота, у вечни и бескрајни живот к Ономе, који је био, који јесте и вечно ће бити.

Цело село је испратило свог драгог учитеља на његов последњи пут. Бацају су на рукама носили мртвачки сандук до самог гроба и плачући посипали су га првим пролетњим цвећем. Одавно у селу није био тако тужан Ускрс, кад се, у место обичне радости, скоро у свакој кући чуо дечји плач.

„ЖИВИ ПОШТЕНО“

I.

Близу вароши Р-ва, у селу „Каратајево“ живела су два сељака, рођена браћа, Андреја и Петар Махров. Старији Андреја имао је тридесет и шест година, а Петар је био млађи од њега две године. И ако су обојица били најобичнији сељаци и наследили од својих родитеља само четири десетине земље, по две на сваког, — живот сваког од њих је био сасвим различан. Андреј је одмах после очеве смрти оставио сеоско газдинство, залужио је своју земљу и отворио је крчму близу села. Лукав и практичан од природе, он је одмах схватио да је тај посао кориснији, пошто је крчма била на сред пута: с једне стране према великој трговачкој вароши Р-в, а с друге стране према богатом суседном селу. И заиста Авдрејеве наде су се ускоро оствариле. Сваки, когод је путовао из села у варош и обратно, обично је залазио к њему у крчму, да би пустио коње да се одморе. Разуме се, при том се одмарао и сам, ко за боцом ракије, а ко за пивом. Тако је Андрејев посао пошао добро и за кратко време он не само да је искупио своју земљу, него је још и стекао. За десет година он се већ толико обогатио, да је од суседног спахије купио петна-

јест десетина земље, саградио овда кућу и завео велико газдинство. Сељаци су говорили, да Андреј у банци има много новца, али он је то брижљиво крио. Андреј је имао лепу црнооку жену Целестију и четворогодишњег сина Кузму који је био врло сличан оцу. Уопште сви су држали Андреја за богатог и сретног. Истина, народ је говорио, да је Андреј своје богатство скупио на неправадан начин, са туђим сузама, несрећом, чак и крвљу и то је знао пре свега и сам Андреј, али нико није о овоме јавно говорио. Многи сељаци су се још добро сећали како је пре пет година Андреја који је тада још држао крчму, гонуо суд, јер је био осумњичен да је отровао једнога трговца који је пропутовао онуда. Сви су били уверени да је то учинио Андреја и да се он тек после тога обогатио, али сви су ћутали, пошто против њега није било никаквих доказа и стога је Андреј био ослобођен од суда и даље је живео у селу као да ништа није ни било. Његов положај у селу се није изменио и њега су држали за најимућнијег човека.

И ако је Андреј после овог случаја морао затворити злосрећну крчму, он није очајавао и почео је давати новац својим сељацима у зајам што му је опет доносило велики приход. Тако је скоро цело село било у његовим рукама, пошто су му сви били дужни. Стога и ако су га сељаци мрзели, али толико су га се бојали, да су се при сусрету журили да скину капе да би му показали своје поштовање.

— „Са богатим се не парници, а са јачим се не туци“ — говорили су они међу собом, пљујући кроз зубе и челући се иза уха, чим би се Андреј удаљио.

Сасвим друкчији је био Петар, млађи брат Андрејев и сељаци су се према њему сасвим друкчије понашали. Андреј је био високог раста, пун, са широким, црном брадом, груб и нељубазан са сваким. А Петар

напротив, малог раста, мршав, са ретком, риђом брадицом, увек је ишао погурен, као притиснут од живог и био је врло скроман и тих. За десет година самосталног, тешког, сељачког животога, пуног труда и оскудице, он је једва могао да плати свом брату за две десетине земље, да их не би морао делити. Док је богатом Андреју све било мало, Петар је био сретан и задовољан са оним што је имао. Он се рано оженио и имао је шесторо деце и слабу жену, изнурену од тешког рада. Разуме се, при таким околностима Петар је увек трпео оскудицу. Браћа ни по карактеру нису били ни мало слични један другоме. Андреј је био грамзив, груб према људима, нарочито са слабијима и, кад се тицало његових личних интереса, неумољив. А Петар напротив, кроз так и богобојажљив, био је са свима љубазан. Туђу невољу сматрао као своју личну и свакоме је у свачем излазио у сусрет, чак и на своју штету. Да би се обогатио Андреј је често вршио преваре и лупештва.

— „Ако не превариш, нећеш продати“, — говорио је он смејући се, кад је сипао воду у вино, или правећи већи рачун својим купцима, а после, не обраћајући пажње ни на молбе, ни на сузе својих дужника, одузимао им је и последњу кошуљу. Петар је држао све ово за велики грех, стога је више волео да живи праведно, држећи да је такав живот много бољи.

— „Бог ће платити, ако не мени, мојој деци“, — обично је одговарао он својој жени, кад га је она покушала одвратити од каквог доброг дела, жалећи се на властиту беду.

— „Доста је и то, што ми можемо пошвеним радом да зарадимо то, што нам је Бог дао“, — уверавао је Петар своју жену, кад је морала да да и последњи кошух из куће за некаквог болесног старца из села.

У селу, где су се сви добро познавали, колико су

сељаци мрзели Андреја, толико су волели Петра. Није било куће, где њега на празник нису знали и честили. Ни једна слава у селу, ни свадба, ни крштење није прошло без Петра. Он је кумовао скоро целом селу. Скромни Петар је увек био до суза тронут таким љубављу сељака и уверавао их је да је то њему милије од сваког богатства и да му чини велико задолжљство. Знајући све грехе свога брата, Петар је патео због њега, али по свом карактеру није га могао осуђивати и као према старијем брату увек се понашао према њему с поштовањем.

— „Бог ће му судити“, — обично је одговарао он сељацима, кад су му се они тужили на брата. Међутим Андреј није са Петром поступао никако као са братом и узимао од њега исту таку камату, кад је сиромашни Петар морао од њега потражити новчану помоћ. Према сељацима се Андреј држао гордо и, од како је затворио крчму, сасвим се престао са њима дружити.

Каратајевски сељаци су, као и сви други, живели само од жетве. Ако је жетва била добра, они су сувишак обично продавали Андреју скоро у бесцење, да не би морали носити далеко у варош, а за тај новац су куповали све што им је било потребно за зиму. Андреј је на томе много заслуживао, пошто је то жито продавао у граду много скудље. Он се почео одсвати варошки, возио се на кочијама, држао се као трговац и није се више звао само Андреј, него Андреј Поликарповић. Његова жена такође не више Пелагија, него Пелагија Никитична, носила је увек лаковане ципеле и свилене сукње, чиме је пробудила завист код свег женског пола у селу „Каратајево“. Изгледало је да ће кроз неколико година Андреј постати прави господин. Тако су мислили сељаци, тако је мислио и он сам смештећи се у своју широку броду, кад му је сеоски свештеник после литур-

гије, одликујући га од осталих сељака, приносио прозору; али Бог је одлучио сасвим другачије.

II.

19. година је била страшна. Преко целог лета није ни једанпут падала киша. Земља се тако осушила, да је на многим местима испуцала као после земљотреса. Лишће на дрвећу је просто изгорело, жито се спржило до корена и поља су била сасвим гола. Сељаци из Каратајева, који су живели искључиво од жетве, почеше очајавати. Те године није било ни сламе. Њихов очај се није могао описати. Уместо веселих песама уз хармонику у то време се у селу чуо само плач и кукњава. Разуме се да су исто тако изгледале и њиве оба брата Макрова, само с том разликом, што је Андреј имао пуне житнице жита, које је прошле године купио у бесцење од својих сељака, а Петар је био исте судбине као и остали сељаци. Сељацима није ништа друго преостало, него да моле Андреја да се смиљује и да им прода жита. Иначе би сви морали помрети од глади. Наравно већина од њих није имала новаца, што је још више погоршало њихов положај. То је Андреј предвидео. И почеше страсно ховити, нечовечни преговори. Сељаци су куповали своје жито за двоструку цену, а они који нису имали новаца и којима је Андреј давао на кредит, потписивали су менице са огромним процентима.

— Бој се Бога, Андреју Поликарповићу, — стењали су сељаци, чешући се за ухом.

— Ако нећеш, не мораш, — спокојно је одговарао Андреј, гледећи своју широку броду.

— Сажали се бар на мене, свог рођеног брата, — молио га је Петар. — Ја имам шесторо деце!

— А шта се то мене тиче. Сам си их родио, сам се и брину за њих. То треба да је твоја брига, а не моја.

Та година је била тешка за сељаке и једва су дочекали да прође зима. Многи нису имали у кући не само соли, него су чак преседали целу зиму без светлости, пошто нису имали за шта да купе петролеума. Само Андреј се осећао одлично. На житу, које је продао својим сељацима, он је толико заслужио, да је скоро удво-стручио свој капитал и докупио још две десетине земље. Сељаци су се једино уздали у будућу жетву и они су је очекивали са нестрпљењем. По изгледу је жетва те године морала бити добра, а и снега је преко зиме било доста. Све је изгледало добро, али ипак су сељаци са страхом очекивали пролеће и лето. Али изненада дође рано пролеће и за кратко време се истопа сав снег. После настадоше необично топли дани. Цело село се узбудило и предвидећи опет несрећу, сви се пчеше молити Богу. Стари сеоски свештеник је са иконама и барјацима већ неколико пута обилазио њиве и држао молетства, али жељене кише није било. Сељаци су очајавали, плакали, али са природом нису могли ништа учинити. Опет као и прошле године суша и перодице, која није донела ништа осим сламе. И опет скоро све село затражи помоћ од Андреја и скоро су га на коленима молили да им прода жита. Али овога пута је Андреј био још опрезнији. Он је знао да су многи сељаци пропали због две неродне године, стога је он давао на дуг само онима који су по његовом мишљењу били у стању да плате. Од осталих је он узимао за жито краве, овце и коње. Чак и од рођеног брата он је узео и последњу краву за жито. Село је преживело тако велику искушење, и као да је замрло у својој несрећи. Старци су се завукли у своје кућице, по улицама је владала тишина као на гробљу. Сви способни за рад били су отишли у град да траже посла, да би могли некако про-вести зиму и платити дуг Андреју. Узевши секиру и

лопату на раме, пошао је у град и Андрејев брат Петар са својим дванаестогодишњим сином. Ова година је била још гора него прошла за село Каратајево. Али захваљујући упорном и поштеном раду они су изишли из тог тешког положаја. Истина на сеоском гробљу се појавило много нових крстова, али на то није нико обраћао пажње, а није било ни времена за то. Морало се мислити на живу и гладну децу, а не на оне што су умрли. А имало се заиста о чему и мислити. Ако и трећа година буде неродна као и ове две, сви би пропали. Са страхом и молитвама су сељаци очекивали пролеће.

Јака зима, какве већ одавно није било, покрила је својим дебелим, белим покривачем земљу чувајући и загревајући усев напашених сељака. Старци су предсказивали добру жетву и томе се придавао велики значај. И заиста после зиме дође благо пролеће, а затим умерено лето са грмљавином и кином.

„Злато, злато пада с неба“, — шептали су својим беззубим устима и помодрелим уснама старци и крстећи се подметали су своје ћелаве главе под крупне кишне капље.

Као никада до тада молили су се Богу сељаци из села Каратајева, и Бог им је услишио молитву. Пуно, тешко, жито класје падало је под српом вредних, румених жена. Жетва је била така, какве се старци нису сећали за двадесет година. Жита је било не само довољно до идуће жетве и за семе, него је сваки могао толико продати, да је за тај новац могао одужити дугове и купити марву. Њиховој радости није било границе и по хришћанском обичају, они су пољске радове завршили благодарењем у цркви. После молетства настао је сеоски празник, који је трајао три дана и био је проведен врло весело. Цело село је одјекивало од песме, хармонике и смеха.

Само Андреј није био весео. Рачунајући да ће и ове године доста заслужити на својим сељацима, он је велики део свога капитала уложио у једно трговачко предузеће и претрпео велики губитак. Осим тога задесила га је велика несрећа. Његов јединац син који је у граду ишао у гимназију разболи се и поред свег труда најбољих лекара, за осам дана умре. Од тога дана је почела несрећа гонити Андреја који је сав свој живот проживео у неправди и varaјући сам себе, био је уверен у то, да ће он остати некажњен и увек богат и свемогућ, чак и изнад оних који су живели праведно.

III.

15 августа 19. године, село Каратајево славило је своју црквену славу. Скромна сеоска црква, сва окићена цвећем и зеленилом, била је препуна. Вине него полувина свечано обучених сељака није могла стати у цркву и стајали су на улици. Цело село је дошло да се моли Богу и да му благодари за спасење и добру жетву, чак и старици са штакама и старице извукли су се иза пећи и дшли су. Дан је био диван, ведар, и свиња се на лицу огледала радост. Стари сеоски свештеник, отац Иван, свестан важности момента, свечано је служио у најлепшој, сјајној одежди. Сељаци су клечали, многим су очи биле пуне суза, крстени се, они су на глас читали молитву. Ономе који је саслушао и спасао.

Међу сељацима су била и два брата Махрови. Андреј, који је изгубио свог јединца сина и велики део свога имања, био је жалостан и стајао је оборене главе. Када би погледао на своје сељаке и није могао разумети зашто су сви тако радосни, и међу њима и његов брат. А сељаци су у недоумици гледали на Андреја и чудили су се.

— „Што њему недостаје, — мислили су они. — Свега има доста и у сваком случају више него ми. Кад је он жалостан, шта смо ми требали чинити прошле две године“.

Само осетљиви и паметни Петар је разумео свога брата и погађао је шта се догађа у души тог хладног човека. И он се није varaо. Андреј је први пут у свом животу осетио грижу савести и сву тежину свога живота, основаног једино на неправди. Лаком на новац и богат, но је био увек уверен у своју моћ и одједном га је некаква друга, невидљива сила надвладала и изненада га лишила не само већег дела имања, него и јединца сина. Он је врло добро појмио, али из тврдоглавства и пакости није хтео ни сам себи да призна да несрећа која га је задесила, није пука случајност, него плата за његове сопствене грехе; плата за ону неправду којом је он до сада живео; плата за оне сузе несретних сељака, које су проливали пред њим клечећи и молећи га да им да хлеба за њихову гладну децу.

Андреј одједном осети жесток бол у срцу и посрнувши и нехотице се ухвати руком за леву страну. Петар опази то и приђе к њему.

— Брате, дођи после литургије к мени да се одморим, попијеш чај и да се поразговоримо. Ти већ одавно ниси био код мене, — рече он љубазно пребледелом Андреју са сажалењем гледајући на њега.

— Немам ја никаква посла у твојој прљавштини. Чаја имам код куће бољег, него твој. Не иде ми се у ваше прљаве сељачке колибе, — грубо одбије Андреј брата и намргоди се.

— Како хоћеш, али ја сам те позвао од срца, као брата, — скромно одговорио Петар и упути се према икалају. Одмах аа њим изађе из цркве и Андреј оборене главе. Он седне у кола која су га чекала и одвезе се

кући. И не погледавши жену Андреј прође поред ње управо у спаваћу собу и леже не свлачећи се. Глава га је болела, срце се болно грчило и он није имао довољно ваздуха. Тешко дишући, Андреј затвори очи и покуша да не мисли ни на шта. Али ружне мисли су му насртљиво долазиле у главу и мучиле су га. Најзад свега нестаде и он заспа чврстим сном,

— Исприј, исприј, Андреју Поликарповићу, ове капљице. Треба све попити, а ти си попио тек две, — чуо је он давно заборављен глас и угледао је пред собом широко, црвено, риђом брадом обрасло, лице трговца којем је он пре много година усую отрова у пиво и после га мртвог опљачкао.

Андреј је покушавао да одгурне трговца и да устане са постеље, али је осећао да он то не може учинити, јер му је цело тело било као оловом наливено.

— Не бој се, не бој се, Андреју Поликарповићу, ове капљице нису онај отров којим си ти мене отровао и лишио ме живота. Оне ти неће одузети живот, -- не. Свака од њих ће одузети од тебе само оно што си ти непоштено и неправедно стекао, — шаптао је трговац и, нагнувши се до самог Андрејевог лица, покушавао је да тури кашкику са капљицама у његова чврсто стиснута уста.

Андреј се у сну превртао по постељи, млатао ружкама, покушавао да се брани од привиђења, викао је и напоследку се пробудио сав обливен хладним знојем. Пред њим је стајала његова жена Пелагија са чашом хладне воде.

— Умири се, Андреју, пиј воде; теби је, изгледа јако рђаво; престано си у сну нешто викао.

Сад је тек Андреј схватио да је све то био сан, тежак и злокобан сан... Попивши нагло чашу воде он устане, умије се и освеживши се пође на ручак. Ипак се рђаво осећао. Рђаво расположење и предосећај нису

та остављали, песма и свирка хармонике, која се чула из села, дражила га је. Њему се причинјало да чује погребно појање које је недавно чуо над раком свога сина. Он није ништа могао да једе, посрћући устане од стола и поново легне у постељу. После два дана он се сасвим разболи и изгуби свест. Лекар којег су дозвали из града, рече да има живичану грозницу.

Више од месец дана борио се Андреј између живота и смрти, али јак организам је надвладао и он је остао жив. Али то је сад био сасвим други Андреј. Некада здрав, развијен и лел, он је сада омршавио, погурлио се и био је скоро сед.

IV.

Ма чега да се Андреј после своје болести прихватио, ништа му није полазило за руком и свудз је имао губитка. Покушао је да тргује марвом, — није имао среће. Марва се поболела и уместо зараде он је претрпео огромну штету. Затим је накуловао коња, надајући се да ће их скупле продати — није успео. Цена коњима је изненада пала тако да је био приморан да их прода испод цене коштања. И тако је ишло све. Ускоро од капиталана ништа није остало и он је морао продати један део земље. Поред тога је Андреј старио, слабио и било је приметно да је не само његово имање, него и његово здравље сваки даном пропадало. Но уздајући се у самог себе, он није клонуо духом и почињао је разне послове, покушавајући да поврати своје имање. Ипак му ништа није полазило за руком и он се још више заплео.

Напоследку је за њега настао одлучан тренутак 1904 год., кад је Русија ступила у рат са Јапаном. Војсци је била потребна не само храна, него и обућа. Андреј је био уверен да ће поправити своје имовно стање лиферирујући обућу аа војску и удружи се са једним великим

лиферантом. За лиферацију је требало положити кауцију. Пошто није имао готова новца, Андреј заложу цело своје непокретно имање као кауцију. Он је већ унапред рачунао добитак и смишљао како ће на тај начин да поврати све своје богатство, али није узео у обзир једно, — савест свог компањона Лифероване чизме су биле са џоновима од хартије. Војска одбије да их прими и поговору Андреј и лиферант изгубе своје кауције.

Тако је Андреј сасвим пропао и постао убоги сиромаш. Дошавши кући да проведе у њој још последњу ноћ, Андреј је опет видео у сну трговца, којег је некада отровао. Овај се смешио и држећи у руци празну чашу, шаптао му је:

— Сад ти је доста. Ово је последња кап отрова у твом животу. Сиромаш, сасвим болестан и немоћан он се, на позив свога брата Петра, преселио са женом к њему, смирио се и проживио је после тога још само годину дана.

— Добро си ти говорио, Петре, да је боље живети поштено. Видим пример на теби, како је твој живот спокојан и тих, док се напротив мој живот основан на неправди тако ужасно завршио. Туђе није благословено, — слабим гласом је говорио Андреј брату један сат пре него што није издахнуо и покајавши се за све, опраштајући се са својом женом, рекао јој је само две речи: „Живи поштено“.

Родитељи и деца

У скромно намештеној, али чистој и светлој великој соби био је смештен интернат Б-ске ниже техничке школе. Питомци, — будући техничари и механичари, неки седећи на креветима, неки на белим обојеним столицама, проводили су слободно време после ручка. То су били младићи од 17—18 год. ретко који старији. Скупивши се у гомиле, они су се разговарали све о једној истој теми: „шта да раде, кад заврше школу, где да се упосле, где је боље и т. д.“ Сваки је био забринут за будућност, пошто су сви они били деца већном сиромашних родитеља, грађана, машиновођа, занатлија, чак и малих чиновника. Већина од њих нису могли рачунати ни на кога и одмах по завршетку школе мораће стати лицем у лице према животу и свим његовим потешкоћама. Истина било је између њих неколико, не више од тројице, који су имали имућне родитеље и који су, испробавши већ све школске заводе, могли да се одрже само у овој школи. Пре тога су били и у гимназији, и у трговачкој школи, и у семинару и одсува да су их искључивали из првог разреда или због рђавог учења, или због рђавог владања. Родитељи су се борили с њима, трошили су на њих велик новац и кад ништа од њих нису могли начинити, давали су их у ову школу.

— Кад неће да учи нека бар буде мајстор, тешили су се у тим случајевима родитељи. Разуме се и ту нису жални средстава за своју неваљалу децу. Плаћали су за њих издржавање у интернату, плаћали су засебно наставницима, давали су својој деци велик целарац, једном ређу, чинили су све, само да од њих буду људи.

Један од таквих ђака у школи је био Влада Лазаревић, син богатог спахије. Младић од двадесет година, размажен, распуштен и покварен, био је у школи најгори: рђаво је учио, био је последњи ђак, није слушао школска правила, био је дрзак према наставницима и васпитачима и уопште био је рђав пример за друге. Али у школи су га трпели само из поштовања према његовом оцу, који је, не жалећи средстава за сина, материјално потпомагао целу школу. Или је дао бесплатно дрва за целу школу, или је оденуо на свој рачун неколико сиромашних ђака, или је поклонио целом разреду справе за учење, а једанпут је поклонио физичком кабинету динамо машину. Само захваљујући томе, Влада Лазаревић је стигао до последњег разреда и заједно са другима очекивао је у пролеће завршетак школе.

— Шта ћеш ти после школе? — питали су другови Владу.

— Нећу ништа, смешећи се одговори Влада, — отићићу кући. Отац има на имању доста свакојакних машина. Моје знање биће корисно и код куће. А новаци отац такође има да ме издржава. Ја не морам ни о чему да мислим. А шта ћете ви? — обрати се Влада двојици најбољих ученика Мирку Лазићу и Богдану Непознатом. Првом је мати била удовица и бавила се тешким радом — прањем рубља. Он није имао новца чак ни за марке да бар понекад пошаље писмо матери. Други од њих, Непознати, стајао је још горе. Од рођења до сада он је провео свој живот у дому за сирочад и никад није

знао, ко су му били отац и мати. Обојицу је горко дефиниство приближило и они су постали најбољи пријатељи.

— Е, шта ћемо: Некако ћемо се ваљда сместити. До сад смо се сами пробијали кроз живот, покушаћемо и даље. Ми не можемо ни па кога рачунати. Најтеже је за нас већ прошло. Сад, кад имамо знање, здравље и снагу, биће и мора нам бити лакше, — скромно одговорише Лазић и Непознати. Влада подсмешљиво погледа на грубе и жуљаве руке својих другова, нехотице их упореди са својим белим и негованим рукама, осмехне се и приђе другој групи другова, где је тема разговора била за њега пријатнија. Говорили су о женама, о певачицама, о каквоћи и јачини вина, о томе како би добро било имати свој аутомобил или мотоцикл и т. д. Ту се Влада осећао у својој сфери, јер он је рано познао женске и вино и био је већ врло развратан. Говорило се чак, да он има и веренцу, на што се Влада цинички смешио, питајући: која је та? Наравно, он не само да је то, него је и пушио; имао је осим лепог целног сата, скупоцену сребрну табакеру и увек је имао уза се личну суму новца. Друговима се све то врло допадало, јер их је Влада увек чистио и стога је имао доста пријатеља. Захваљујући томе, Влади је све ишло лако. Један му изрази домаћи задатак, други школски, трећи му шапуће на часу и све тако. Ето зато је Влада увек био безбрижан и никад ни на шта није мислио, за њега су мислили други, у школи другови, а ван школе у животу отац, који га је мазео бескрајно. Сасвим другачије су гледали на свој положај у школи и на будућност Лазић и Непознати. Мирко Лазић је желео да што пре изиђе из школе, да ступи у неку радионицу и поштеним радом толчно да заради да може издржавати своју сироту мајку, која је одвајала сваку парницу од своје тешке

зараде, само да њега изведе на пут. Младић је то држао за своју обавезу и моралну дужност. Непознати, који није познавао своје родитеље ни мајчину љубав, желео је да што пре учврсти свој положај у животогу и оснује своју породицу. Осим тога њега је увек мучило то, што није знао ко су и где су му родитељи, и стога је одлучио да ово за њега важно питање мора решити чим му се укаже могућност и чим добије какву службу.

II.

Настаде месец мај. Питомци школе су положили испите и добили сведочанства. Први је био Непознати, Лазић други, а Лазаревић последњи. Кад су се школска врата последњи пут затворила за свршеним питомцима, они су се разишли на разне стране. Већина њих су отпутовали у друге вароши да траже службу по разним фабрикама и радионицама.

Влада, пошто је неколико дана пијанчио по граду, аутомобилом отпутује на имање, к оцу. Мирко Лазић отпутује к својој матери, где је по препоруци директора школе добио место помоћника механичара у фабрици пива. А Непознати као најбољи ученик, остао је у истом граду где је била школа и добио је место на електричној централни.

Тако је за све бивше питомце почео нов живот. Непознатоме је испочетка било врло тешко. Од прве мање плате требало је не само живети него и купити све што му је било потребно, јер он ништа није имао. Оно што је било на њему, то је било цело његово имање, а осим тога имао је само још један пар рубаља, што му је поклонио директор школе. Али младић није клоњивуо. Он је знао да нема ни на кога да се нада, јер није имао ни родитеља, нити каквих рођака. Стога је он одмах

на почетку свог новог животога почео озбиљно радити и скромно живети. Кад је примио прву плату, Непознати је пре свега набавио себи потребно рубаље и неке предмете за кућанство, и одлучио је, да ће сваког месеца понешто купити и помало штедети за црне дане. Кад је имао слободна времена, он је приватно радно у својој студији; радио је савесно и тиме је сам себе препоручивао. Захваљујући томе, посла је било доста и он је био цео дан запослен. Одмарао се само за ручком и вечером и онда, кад се уморан вратио у своју собицу, легао на своју тврду постељу и заспао тврдим, здравим сном. Разуме се, код оваких околности, он није ни мислио на какве забаве и весеља. Тежак поштен рад терао је све саблажњиве мисли.

Тако је прошла година дана. Непознати је имао пристојно одело, лепо рубаље и обућу, све потребне ствари у својој скромној собици, а осим тога приличну уштеђевину, и уверио се да његов труд није био узалудан.

— Сад ће већ бити лакше, мислио је он, најтежи је био почетак, а он је, хвала Богу, прошао. Даље ће већ ићи само од себе. —

И заиста, временом је Непознати ојачао и развио се, знање, које је стекао у школи, удвостручило се великом праксом, усрдан и савестан рад му је доносио много поруцбина и пристојну зараду. Одслуживши војни рок и вративши се из лука, Непознати је већ почео мислити о томе, како да отвори самосталну радионицу. Ускоро му се за то дала згодна прилика.

Један Немац, који се враћао у домовину, хтео је да прода, под погодним условима, своју механичарску радионицу. Радионица је била на добром месту, била је једна у граду, имала је сталне муштерије и била је на добром гласу. Непознати је купи, пошто је добро размислио. Подставши господар радионице, младић је почео

тако радити, да је не само одржао њену пређашњу репутацију, него је још више подигао. Поруџбина је имао толико, да је морао да узме помоћника. За три године радионица се исплатила и доносила је леп приход.

Тако је некада бедни сиромашак, који није ни познавао своје родитеље, ступивши у живот скромно, али уверен у своју снагу и знање, створио себи својим трудом и радом чврст положај у граду и постао имућан човек. Али скромни Непознати, и ако је својим тешким радом разгонио тугу због своје прошлости и детињства, ипак је понекад туговао. Он је чезнуо за породичним животом, за љубављу, коју он никад није видео; он је желео да створи то, што никад није имао и што је видео на сваком кораку, желео је скромну и добру другарицу за живот. До сада он, по природн скроман, никако није могао да се одлучи на то, а није имао ни прилике, пошто никуда није ишао. Такође оно што је наложено, није га задовољавало. Или су биле девојке размажене, које нису изгледале да ће бити добре другарице у животу, или су имале сувише велике захтеве и сматрале брак са мајстором за понижавујући.

— Ништа за то; моје време још није прошло, тек ми је двадесет и шест година, — тешио се младић и све је одлагао ово питање до згодније прилике. И заиста, ускоро се појавила та прилика.

Непознати је навршио двадесет и седам година, кад је у кући једног свог познаника упознао скромну, вредну девојку, која му се јако допала. Случајно је и девојка била без родитеља, сиромашна и живела је код своје тетке, коју је она издржавала шијући за друге. Непознатому се она јако свидела и он је, после кратког размислања запроси. Девојка, којој се он такође видео, није могла да верује својој срећи.

— Ви по свој прилици мислите да сам ја богата и

зато ме просите. Ако је тако, то се ви варате, јер ја ништа немам осим својих руку, којима храним себе и тетку. —

— То ми се баш код нас и допада, те руке које су се још из младости навикле да зарађују хлеб и оне ће бити за мене оно богатство и мираз за којим толико јуре други младићи. Што се тиче нашег срца, ја сам већ видео какво је оно, кад се ви добровољно бринете за своју стару тетку. Са таквом девојком ја се не бојим да саставим свој живот и бићу срећан, ако ви пристајете да будете моја жена. —

Наравно после свег овог разговора, они су се верили. После два месеца, Непознати се оженио и почео је срећан живот са својом младом женом у којој се није преварио. Параскева је одлично водила кућу. За мала средства она је створила мужу и тетци, која се преселила к њима, сваку удобност. Ни у чему није било оскудице, свуда је владала чистота и ред и видела се нежна брига добре домаћице. Непознати је био срећан и враћао је својој жени љубав и нежност. Његов посао је ишао још боље и он је поред радионице купио и малу кућицу. Баштица поред куће, двориште пуно живине и на крају крајева дрека првенца сина потпуно су усрећили младе супружнике. Они су били уверени да од њих нема срећнијих људи на свету.

Тако је прошло неколико година и Непознати је већ постао оцем троје деце, која су му доносила само срећу. Ипак се на лицу непознатог видео увек траг неке туге, што је увек узнемиравало његову жену.

— Тужан сам, драга моја, што до сада још никако не знам где су и ко су моји родитељи. Немам појма да ли су живи или мртви. Моје срце ми некако предсказује да су они живи и да ћу их скоро видети, али где и када ћу их наћи, то је питање. А можда они живе у

беди и била би им потребна моја помоћ, а уопште не знају да им је син жив. Ето у чему је моја трагедија и шта ме мучи. Сва потешкоћа је у томе, што им не знам имена и стога не знам где да их тражим, јер су ме од рођења предали у сиротиште, где су ме записали као „Непознатог“, јер мајка није рекла очево име. А документи из којих би се видело име моје матере, пропали су за време окупације. Оне особе, које су се налазиле у оно време у сиротишту, одавно су или поумирале или се разиле. За мене се нико никад није интересовао и тако сам остао за све „Непознати“. Истина Лазих ми је обећао да ће ми у томе помоћи и распитати се, али му ништа не полази за руком. Ето то ме мучи.“ —

II.

Догодило се то пре тридесет година. Млада, црноока модискиња заљубила се у лепог младог трговачког помоћника и предала му се са свим жаром свога младог, први пут заљубљеног срца. Помоћник јој се заклињао, уверавао да је воли и обећао да ће се оженити њоме. Али чим се девојка осетила мајком, младић је најпре сасвим охладнео према њој, а затим је оставио. За девојку настадоше тешки трагични дани и умало није умрла при порођају. Не знајући шта да ради с дететом, пошто је изгубила посао и није могла наћи никакве гараде, несрећница се одлучи на очајан корак. Замотавши дете у своју стару хаљину и оставивши га на обали, млада мајка скочи на најдубље место у реци. Спасли су је у последњем тренутку. У полицији, дознавши њен очајан положај, упуте дете у сиротиште, а њу пусте. У сиротишту су записали само име матере, а дете су записали под преименом „Непознати“. Настао је рат, променила се управа сиротишта. Затим окупација, пљачка,

преметачина, контроле и на крају крајева пожар у сиротишту. Архива и канцеларија сиротишта су изгореле.

Пролазе године, Непознати расте, нико се за њега не интересује и сви га знају само као Петра Непознатог, који је ступио у сиротиште тога и тога месеца, те и те године. Нико више није знао ко му је мати, ко му је отац и како је он доспео у сиротиште. Тако је трајало док он није свршио основну школу и прешао на механичарску школу. После рата је још теже било рабавати ко су му родитељи, јер није било више никаквих докумената, али то управо никада није ни занимало. Сам Непознати је био још дете и мало је о томе размишљао. Али кад је од напуштеног детета постао најпре младић, а затим човек, Петар Непознати се почео све више бавити тим питањем. Али сва распитивања и истраживања су остала без успеха. Увек је био један исти одговор: На жалост нема докумената, по којима би вам могли дати обавештење, које тражите.

Непознати је већ изгубио сваку наду да ће пронаћи своје порекло, али његов друг Лазих, који је живео у истом граду, где је било сиротиште, заклео се да ће предузети све мере, да не само набави податке, него и да нађе његове родитеље, само ако су живи. Лазих је такође имао добру службу и примао је лепу плату. Оженио се, и имао је двоје деце. С њим заједно је живела и његова мати, која се већ једва мицала. Ипак је њен син поштовао и волео. Са Непознатим је био као и увек добар друг, чак се и окумио с њим, пошто му је крстио децу. Обојица су имали много сличности у карактеру. Обојица су били вредни, поштени и имали су добру душу. Обојица су од детињства били несрећни и остављени сами себи. Ниједан од њих није имао ништа да се узда и они су пробали себи пут кроз живот својим неуморним трудом и енергијом. Зато је Лазих

узимао таког живог учешћа у остварењу жеље свога друга. И његов труд није остао без успеха.

После дугог тражења и распитивања он је нашао једног старца, бившег чувара у сиротишту, и од њега је дознао, да је после пожара у сиротишту, оно што је остало од докумената и хартија из канцеларије и архиве сложено у један сандук и остављено на таван. То је за Лазића већ било доста. Он је одмах отишао у сиротиште и уз помоћ позаника, чиновника у сиротишту два дана је прегледао старе, пожутеле поцепане хартије, остатке пређашње архиве. Најзад му је пошло за руком да нађе драгоцени докуменат, који је гласио: „Петар Непознати, 12 септембра 19.. год. Мајка девојка Марција Николић из С—а. Отац непознат“. Са радомшћу и са драгоценим документом Лазић првим возом допутује своме другу.

Непознати је био толико узбуђен чувши ову новост, и да цео дан није могао да ради. Цело вече је прошло у разговору о тој ствари, а целу ноћ није могао ока склопити и стално се превртао по кревету. Сутра рано у јутру он отпутује у С. и тамо дозна да се његова мати још пре десет година иселила у варош З. Отишавши онамо, Непознати је врло лако у полицији дознао материну адресу, а такође и то, да она живи у великој беди, на крају вароши.

Кад је Непознати после пола сата прешао праг прљаве собе, која се налазила у дну исто тако прљавог дворишта, он је био поражен. На простом кревету, покривеном прљавим и подераним покривачем, седела је бледа, испијена старица и крпила је старе чарапе. Само лепе изразите очи су показивале негдашњу лепоту.

Старица спусти чарапу и зачуђено погледа у госта. Узбуђено и једва налазећи речи, Непознати јој објасни, ко је он и зашто је дошао. Старица га јегледала ра-

ширеним очима и покушаваши да устане са кревета, поспрне, али син притрчи и стисне је на своје широке груди. Призор је био дирљив.

— Мајко!

— Сине мој! жедала је она немоћно и старачки.

Кад су се обоје умирлили, решили су да одмах пођу к сину. Плативши старичине дугове и стан, Непознати вежно посади мајку на кола и пође на станицу. После два сата били су код куће, где их је дочекала са сузама у очима млада жена и унуци, који су одмах завољели своју бабу. Старица је била тако дирнута, да је непрестано плакала.

— Боже мој, због свог греха сам претрпела много патње и бола, а сад се види, Господе, да си ми опростио и наградио ме за сву моју патњу. Опрости и ти, сине, мени грешници.

— Остави то, мајко. Ако нећеш да ми причиниш бол, не мој никад више о томе говорити. Деца не смеју судити својим родитељима. Него боље рећи ми ко је мој отац? Је ли он жив и где се налази? —

Старица очајно одмахне руком и очевидно није хтела да говори, али на синовљево наваљивање она ново поче плакати и рече:

— Твој отац је жив и сад је врло богат; има своју породицу, жену и одраслу децу. Он живи у престоници и сопственик је најлепше посластичарне.

Ово је Непознатог још више поразило.

— Само да ми је да га видим и бар једанпут у животу да га загрлим, као мајку, — маштао је Непознати и већ је правно план, како ће да потражи оца.

— Мени од њега ништа не треба. Ја имам доста свога, што сам стекао тешким, али поштеним радом. Само да га видим и познам и да се уверим, да и ја као и сви други, имам оца. Мени ће бити доста и то, да му

само пољубим руку. То ће бити за мене срећа и награда за моје тешко и усамљено детињство". — То је била последња мисао Непознатог, пре него што је пред зору заспао уморан од свега што је преживео.

IV.

— Шта желите? — упита келнер Непознатог који је плашљиво ушао у посластичарну и стао код врата, не знајући од узбуђења, шта да ради. Угледавши широка рамена младога човека обученог у радничко одело и с неверењем гледајући на његове велике, жуљаве руке, слуга понови своје питање, пошто Непознати стајаше ћутке и не обраћајући пажње на његово прво питање, очима је тражио домаћина.

— Ја бих желео да видим газду.

— Он је сад заузет и не може ни ским разговарати. Ако вам шта треба, реците мени, ја ћу му казати. Али унапред вам кажем, ако тражите припомоћ, неће бити успеха.

Непознати поцрвене.

— Али не, о припомоћи нема ни говора, мени је просто потребно да видим газду, ја сам његов си... син, — не издржа и изрече млади човек. Слуга га погледа од главе до пете, безобразно се насмеја и брзо отиде да јави газди за сумњивог човека. Дође газда. Висок, широких рамена, са великим трбухом, украшеним дебелим златним ланцем, газда приђе младићу и погледавши га радознано, заустави се пред њим.

— Шта ви хоћете? — обрати му се он грубо. Непознати је гужвао шешир у руди, не знајући како да почне.

— Ви ни не сумњате да сам ја ваш рођени син, којег сте ви изгубили из вида, — рече он.

Чувши то, газда поцрвене и поче нервозно трљати своје дебеле руке украшене скупocenим прстењем.

— Ти, ви сте мој син? Глупости су све то, младићу. Моја деца су сва код мене. А ти или си пијан, или уцењивач. Боље иди својим путем и остави ме на миру иначе морам позвати полицију, — и отац се нагло окрене и отиде од сина, оставивши га запрепаћеног.

— Одлазите, одлазите, рече Непознатом слуга полако га гурајући према вратима. Са сузама у очима и дрхћући од узбуђења, Непознати изиђе из посластичарне и застане код великог прозора, где су били изложени колачи и послastiце. Кроз прозор он још једном угледа крупну прилику свог оца, који се весело разговарао с гостима, машући рукама. Оборене главе младић, пође у прву гостионицу. Он је био тако уморан и потресен свим тим, што је преживео, да му је био потребан одмор. Ишао је расејано, нит је шта чуо ни видео и два пута у мало није пао под трамвај. Тек у гостионици Непознати се мало умирио и одлучно да сутра опет отиде к оцу, да би га овај признао за сина.

— Није он звер, не може бити да ме се сасвим одрече. Та ја ништа од њега не тражим.

Али сутрадан је Непознатог чекало потпуно разочарење.

— Опет си овде? — грубо га дочека отац не поздрављајући се с њим. — То је већ права учена. Морам звати полицију, или замолити да те воде у лудницу.

— Дозволите, ја пре свега нисам луд, и ништа зло не радим, да бих имао посла у полицији. Ја долазим к вама да вас видим као оца, којег сам изгубио од рођења, — то је моје законито право. Цео живот сам провео у тој нади и она се испунила захваљујући срећном случају, што сам нашао своју мајку, од које сам дознао вашу адресу и да сам ја ваш син, којег сте ви оставили

пре тридесет година. Ништа друго не тражим од вас.

Чувши за матер, посласличар пребледе, прогунђа нешто неразумљиво и већ мирније се обрати сину:

— Ипак, молим вас, оставите ме на миру. Што је било, давно је прошло. Ја имам своју породицу и осим ње никог више немам и не желим да имам. Ако вам треба помоћи, готов сам да дам, што могу. Али кажем вам — не много. — Чувши то, Непознати се нагло окрене и не гледајући више на оца изиђе на врата.

— Никад више моја нога неће овамо ступити, и никад више нећу имати оца. Он за моју мајку није био муж, за мене није бно отац и наравно никад није био човек. Бог с њим. Наши путеви су се разишли... то су биле последње речи нерасположеног младог човека, кад се вратио кући и све испричао својој жени.

Тиме се свршило тражење родитеља Непознатог. Од првог дана свога рођења он је осећао на себи грех свог бездушног оца и сад плаћа за тај грех тиме, што издржава болесну, стару матер, која му је мати само по томе, што му је дала живот. Али то он не жали, само му је жао, што се тако разочарао у свом идеалном осећају према оцу, који га је и овог пута одгурнуо, као и пре тридесет година. На Непознатог је много утицало то, што је преживео у последње време и само у својој породици, поред вољене жене и деце, он је налазио утехе. Знајући из горког искуства у свом животу, како је тежак живот без љубави, он је са великом љубављу и нежносту поступио са својом децом, дајући им сав свој живот. И жену која му је била нежан и веран друг, он је одано и дубоко волео.

V.

Сасвим друкчији је био живот Владе Лазаревића. Живећи безбрижно на имању свога оца, Влада ништа

није радио, само је пијанчио, лако трошећи новац, који је узимао из очевог џепа. По скандалима, које је он пијан чинио, њега су сви у граду познавали. Стари отац који је све дозвољавао свом јединцу сину, увиде да њега чека жалосна судбина. Тек у последње време старац је почео увиђати како је рђаво васпитао свога сина, начиници од њега својим богатством беспосличара. Али било је већ касно. Влада је падао све ниже и ниже. Никаква сила га више није могла задржати. Отац је често морао да плаћа велике суме после Влadiniх пијанки. Старац је молио сина, опомињао га и говорио да то последњи пут чини, покушавао да му прети, кад га овај није ни слушао — ништа није помогло.

Кад су једном донели старцу менице на велику суму, са његовим фалсификованим потписом и он је био принуђен да их исплати, да би спасао свога сина, тек тада се потпуно уверио да му је син сасвим пропао и да му нема спаса. Сад је видео, какво зло му је учинио, мазени га сувише у дегињству. Као обично у таким случајевима, између оца и сина настаде неслога и свађа, а затим и мржња. Отац је почео гледати на сина, као на виновника своје материјалне пропасти и болести, а син на оца, као на непријатеља, који му не да да живи и хоће пре времена да га састари, не дајући му новаца за пијанчење. Настадоше дивље сцене и често је син пијан тукао старога оца.

Старац, видећи да му се син неће поправити, одлучи да измени тестаменат. Није му оставио цело имање и новац, као што је то хтео раније, него само пети део. Остало је одлучио да остави својој нећаци, да би га сачувала за његовог сина кад остари. Али старац није могао да изврши своју намеру. Једно јутро нашли су га у постели мртвог. Обдукцијом је утврђено да је старац угушен јастуком и сви су посумњали на његовог сина.

Истрага је пошла у том правцу. Тек после три дана су нашли Владу у другој вароши сасвим пијаног и ухапсили су га. Испочетка је све порицао, а на крају је признао, да је он угушио оца, да не би покварио опоруку. Крај је био врло жалостан. Старца су сахранили, а сина су осудили на двадесет година робије. Цело имање је прешло у руке покојникове нећаке. Така је била историја деце, чији родитељи или се за њих сасвим нису бринули и нису хтели за њих да знају, или напротив, сувише су их мазили и допуштали им све. Људима су постали они, који нису имали ни на кога да рачунају, и поуздали се у своју снагу и енергију.

У чему је срећа?

Мирон Мироновић Рисаков је седео у удобној кожној наслоњачи у свом раскошном кабинету за писањим столом и са уживањем је гледао на велики портрет, који је висно изнад његовог стола. Са портрета је гледало на њега округло, весело лице младе девојке. Она се није могла назвати лепотицом, али њено насмешено лице, полупотворена уста и велике сиве очи и нехотице су привлачиле. Испоредивши девојчин портрет са Мироним Мироновићем, одмах се могло рећи да је девојка његова блиска рођака. Управо то је била његова рођена и једина кћи Варвара, коју је Мирон Мироновић безумно волео. Истина међу дугом косом девојчином и ћелом Мирона Мироновића није било ничег заједничког, али овал лица, очи, чак и осмех били су исти. Старац је волео у тим часовима своје самоће, да сањари и да се сећа давно проšliх година. А имао се и чега сећати. И сада пробудивши се из последодневног сна, добро расположен Мирон Мироновић, гледајући на портрет своје кћери, и нехотице се сети свога првог сина, којег је исто тако, ако не и више, волео, и који је умро од шарлаха, још кад му је било осам година. Као да жели да се отресе тешких успомена, старац устане са наслоњаче, поглади се широкоим дланом по ћели, уздахну и нечујним

корацима пође по кабинету, с љубављу га разгледајући, где је све, почевши од великог, меканог, персиског ћилима, па до последње пепеларе показивало богатство власника. Мирон Мироновић је био најбогатији човек у губернији и његово имање се рачунало на неколико милиона. Али како је дошао до тог богатства прости, скоро неписмени Мирон Мироновић, знао је само Бог и он сам. Свет није лепо говорио о богатству Мирона Мироновића и њега не само да нико није волео, него сваки је избегавао да има с њим ма каква посла. У граду су сви знали и говорили, да је, захваљујући Мирону Мироновићу, пропало неколико богатих трговаца, осиромашила су два оближња спахије, чак је и неколико сиромашних људи он лишио насушног хлеба. Али, разуме се, нико није смео ништа да каже богатом и сиљном Мирону Мироновићу у очи и сви су му се као и пре ниско клањали и чврсто му стискали руку, држећи за велику срећу, што је милионар обратио на њих своју пажњу. Истина до ушију Мирона Мироновића је допро овај глас и он је знао, да га нико не воли, а његова добродушност и побожна жена Дарја Ивановна често се жалостила због тога и говорила је то мужу, али Мирон Мироновић би само одмахнуо руком и говорио би :

— „Остави своје бапске разговоре. Нека их, нека говоре штогод хоће ; пљуни на све. Шта ће нам други људи ? Ми смо толико богати, да можемо имати све. За новац можемо добити све“.

— „Тако је, Мироне Мироновићу, али ипак се не може без људи живети. Ако хоћеш са људима да живиш, мораш се људски понашати. А ето кажу да си отерао у свет удовицу свештеника Цветкова са петоро деце, пошто си јој продао на добош и последњу кућицу. Зар није могло бити без тога код нашег богатства ?“

Оваки раговори између мужа и жене завршавали

су се обично тиме, што је Мирон Мироновић на крају крајева почео викати на своју жену, лупно ногом о паркет и строго јој забранио да се меша у његове послове. У оваким случајевима он се једино бојао и слушао своју кћер Варвару, Али до ње су пре свега ретко долазили ови гласови, а ако су и долазили, она их је у својој младости и неискусности слабо разумевала. По њеном схватању, кад је отац нешто радио, то је тако морало бити.

Ништа, ништа, Варварушка, нека твога оца и неволе и псују, али ти си ипак најбогија девојка и збринута си не само ти, него и твоји унуци за цео живот, и никада ни у чему нећете трпети оскудице, — задовољно рече Мирон Мироновић, поново погледавши на портрет своје кћери. И ако се Мирон Мироновић већ пет година није бавио никаквим пословима, али капитал му је растао, јер, га је разумни и практични Мирон Мироновић уложио у сигурна подuzeћа, акционарска друштва и банке. Осим тога он је имао своју банку и своје пароброде на Волги. Банку, која је примала у залог не само непокретне својине, него и драгоцености, водно је стари, искусни директор, према којем је Мирон Мироновић имао неограничено поверење. Исти такав човек је управљао паробродима. Тако је Мирон Мироновић живео спокојно, богато и безбрижно у својој раскошној и најлепшој кући у граду, имао је своје коње и много слугу. Само ретко је морао контролисати своје помоћнике и посећивати банке, кад је требао да уложи своје огромне приходе. И ако није имао никаквог образовања, осим основне школе, Мирон Мироновић је био човек великог практичног ума, који је наследио од свога покојног оца, престога рибара. Као дечко од десет година Мирошка је помагао оцу да вуче мреже и да лови рибу. Још у то време у дечковој глави родила се мисао,

да би добро било имати свој пароброд и Мирошка је са одушевљеним очима пратио сваки пароброд, који је ишао горе или доле на Волги. Из раног детињства он је био остављен самом себи и морао је зарађивати не само за себе, него и за своју мајку. Кад је Мирошки било четрнаест година, његов отац је прозебао, ловевћи у јесен рибу, легао је у постељу и за три дана је умро. Мирошка није изгубио главу и без обзира на мајчино протрествовање, продужио је самостално занат очев, од којег му је у наследство остао чамац и мреже. Поред воље и истрајности Мирошка је имао још и среће. Истина прве године му је било врло тешко, али после је посао пошао тако добро, да је после четири године држао већ два помоћника и није био више Мирошка, него Мирон Мироновић. Његови снови су се почели остваривати, и ако још није имао свој пароброд, али био је већ близу циља. Млад и леп младич, он је, не остављајући свој рибарски посао, рескирао да узме под аренду ресторан на пароброду и уложио је у то сву своју уштеђевину. Ту је имао толико среће, да је идуће године узео ресторан још на два пароброда. Стекао је познанства, везе и неопходно пријатељство. Сада су већ сви познавали лепо обученог Мирона Мироновића са златним ланцем од сата.

Прегледавши једном своје приходе и готов капитал, Мирон Мироновић се уверио да се приближује циљу и да ће скоро моћи купити пароброд, о којем је сањао, кад је још као бос дечко у подераним чакширама вукао мрежу са својим оцем. Мирона Мироновића сада не само да су сви познавали, него су му сви били дужни, неко из ресторана, неко је просто узајмио до прве плате, а неко и на меницу. Љубавни Мирон Мироновић се увек смешио и никад није одбијао онога, у кога је био сигуран. Али његови осмеси и љубавност су скупо стали

његове кредиторе. Никад не забрављајући своју корист, Мирон Мироновић не само што је узимао велике проценте, него још унапред и осигуравао се још осим тога узимајући залог, сатове, прстене, наруквице и т. д. Тако је он заплео своје жртве у научину и тако их је исишавао, да се никад нису могли од њега избавити. Разуме се, да је капитал Мирона Мироновића од тога све више растао. Међу његовим жртвама су били не само службеници на пароброду и обични грађани, него и власници пароброда. Обогатиши се тако, Мирон Мироновић је најзад купио себи пароброд од једног између својих кредитора. После прве куповине друга је пошла лакше, и напоследку он је постао власник три путничка и једног теретног пароброда. Кад је његов посао пошао добро, он је предао сву управу пароброда и рибарство, које се јако развило, у руке поверљивих особа, а сам се почео бавити лиферијама, берзом и банкарским пословима. И ту му је све ишло од руке. Купујући у бесцење куће својих кредитора преко посредника, он се тако обогатио, да је већ од тридесет година био милионер. Али грабљивом Мирону Мироновићу све је било мало. Он се није заустављао ни пред каквим средствима да стекне новац. А за то је имао нарочити инстинкт. Он се никад није преварио, где се тинало некакве користи. Пре него што би дао коме у зајам новаца, он би тражио о њему најтачније податке и увек је унапред оценио своју жртву. Никакве сузе, ни молбе нису могле дирнути Мирона Мироновића. Он је био немилосрдан према онима, који нису плаћали у одређено време. За какво одлагање он није хтео ни да чује, изузевши у врло ретким случајевима, тамо, где је он зависио.

— Ако не можете платити, одузећу вам кућу, или ћу вам продати имање, — спокојно је изјављивао он свом уабуђеном кредитору или удовици, која би му пала

пред ноге. И било је врло много случјава, кад се кућа, у којој се рађало и умирало неколико поколења, где је сваки кутак био укућанима драг због успомена, продала на добош у бесцење и из ње се селиле уплакане жене и деца. Иста судбина је чекала и последњу ствар несретних дужника. Разуме се да су многи проклињали Мирона Мироновића и он је то врло добро знао и често својим ућима слушао, али дебеликожни пословни човек се умиривао тиме, да он ту није ништа крив, јер све иде по закону.

Тако је дошло време, кад је најзад и сам Мирон Мироновић увидео, да је већ толико богат, да се мало ко може с њиме такмичити. Тада је он одлучио да се ожени и оснује породицу. Но и у том случају Мирон Мироновић није учинио погрешку и изабрао је Дашу, кћер богатог шпекуланта. Скромна, тиха и у патријархалном духу васпитана Даша није ни мислила да се противи овом браку. Кад су јој родитељи казали, да је време да се уда и да је брак са богатим Мироном Мироновићем за њу ретка срећа, девојка је мислила да тако мора бити. Мирон Мироновић је био добар муж, и захваљујући добром карактеру Дашином, он је живео с њом у лепој слози, али осим домазлука и деце није јој дозвољавао да се меша у његове послове. Стога Дарја Михаиловна није могла никоме помоћи, изузевши оне случајеве, за које би дознала. Тако је сасвим случајно дознала за трагедију несретне свештеникове удовице. Оставши иза мужа са петоро деце без сваких средстава за живот, болесна жена није могла издржавати себе и децу од скромне пензије, задужила се и најзад је заложила своју кућицу, -- једино своје имање, у банци Мирона Мироновића. Кад је дошло време да се исплати ова кућа и да се плати камата, несретна жена, не само да то није могла учинити, него није имала за

шта да купи својој деци хлеба. Сузе удовице и њене деце, коју је она довела у банку, да моле Мирона Мироновића да их поштеди, -- ништа нису помогле.

-- Ја ту не могу ништа. Ја сам већ одавно оставио послове, и сним управаља мој директор; све је у његовим рукама. Ако он није могао ништа учинити за ову жену, значи да нема законитог излаза, -- умиривао се Мирон Мироновић, кад се опет сетио несретне удовице и уплаканих лица њене деце, која су се тискала око тужне матере.

Све ове успомене су долазиле у главу милионару, док је ходао по кабинету задовољан сам са собом. Могуће, да би се Мирон Мироновић сећао још много суза и патње својих ближњих за свога живота, који је сада тако чврсто стајао на несрећи других, да није на врата његовог кабинета најпре закуцала, а затим, отворивши их, утрчала његова кћи Барвара и бацила се опу око врата.

-- Татице, што се ти не облачиш? До почетка забаве има још само два сата, а треба још и чај пити.

Старац пољуби кћер, загрли је око струка и изађе у трапезарију, где их је поред самовара већ чекала Дарја Михаиловна. Напољу је фијукао ветар и била је велика мећава, -- последње недеље пред великим постом. Зато је и била забава у граду, на коју се спремао Мирон Мироновић са својом кћерком.

II.

Док је сва румена и сретна Барвара, кћи милионара Рисакова, окићена брилијантима, летела као летири у раскошној хаљини, порученој из Париза, а њен отац се сладно шампањцем у кругу пословних људи, као и сам што је био, -- на крају у вароши у породици сиромашног ковача Козлова, одигравао се жалостан

призор. Пре пет дана је ковач Козлов извршио самоубиство, обесивши се у својој радионици. У соби, ако се може тако назвати мала преграда на тавану, чији се намештај састојао из једног дрвеног сандука, који је замењивао сто и исто таке столице, наслонивши главу на сто, јецала је старица, удовица Козлова. Поред ње је стајао атлетски развијен леп младић, њен син и тешио ју је.

— Доста, доста, немој се убијати, мама; све једно сузама нећеш ништа помоћи. Што је прошло, нећеш више повратити.

— Али зашто, зашто све ово, сине мој, зашто така казна Божја? — јецала је старица бришући очи покрвенеле од плача.

— Умири се, умири се, мама, Бог ће дати, све ће се уредити. Он све види и неће нас оставити.

— Да, сине мој, он све види, али је спор.

— Немој грешити, мајко, Он зна шта ради и веруј ми, неће нас оставити, — тешио је Петар своју мајку. Али ни њему није било лако. За последњих неколико дана он је заједно са мајком преживео велику трагедију. Они нису живели богато, али су имали своју малу кућицу и домаћинук. Отац се дуго година бавио ковачким занатом и његова је зарада била довољна за скроман живот без невоље. Петар, јединац син у породици, такође је помагао родитељима радећи као молер. Тако је живела мала, вредна породица на крају града, док се није разболео главни хранитељ, — ковач. Дивући једном неке тешке кочије, ковач се од сувишног напрезања разболео и легао у постељу. Разуме се да он сада није могао радити и породица, која је морала живети само од мале заслуге Петрозе, запала је у невољу. А зими, кад Петар уопште није имао посла, њихов положај је био толико тежак, да су морали кућу — своје

једино имање, заложити у банку Мирона Мироновића. Зиму су некако провели, а у пролеће и у лето је Петар опет почео радити и они су били у стању да плате камату и скромно да живе. Али опет стиже јесен, опет зима, а с њоме и беда. Отац је још непрестано лежао у постељи и породица је буквално гладовала. А требало је вратити дуг. Једва се дигавши са постеље, старац отиде у банку, да моли, да му даду још новаца на кућу, да би изишао из тешког положаја. Али тамо га енергично одбише, јер његова кућа није вредела више од оне суме, коју су му дали први пут. Старац је покушао да се обрати другим банкама, — тамо му одговореше то исто.

— Продаћемо кућу на лицитацију; а ако не буде довољно да се врати дуг у моју банку, продаћемо све остало што имаш, — значајно изјави МIRON Мироновић узрђаном ковачу, кад се овај поново обратио на њега, молећи га, да га не упронашћује.

— Ништа, ништа ти не могу помоћи. Све иде по закону.

— Смилујте се, Мироне Мироновићу, немојте ме убијати, молио је ковач са сузама у очима, једном руком наслањајући се на палицу, а другом хватајући руку Мирона Мироновића, да је пољуби. Али МIRON Мироновић, да би прекинуо овај непријатан разговор, затвори старцу пред носом врата. Вративши се кући, старац је на женина питања само очајно махнуо руком, легао је у постељу, окренуо се зиду и до саме вечери је ћутао. Кроз месец дана је била одређена лицитација за кућу ковача Козлова и резултат је био врло жалостан. Пошто сума, коју су добили за кућу, није била довољна да покрије дуг у банци и камату, морали су продати не само сву осталу имовину старчеву, него и његов алат. Породица болесног старца је остала без игде нечега, изба-

чена из своје властите куће. Жена ковачева је плакала, али он сам је био овога пута сасвим миран и ћутао је. Ноћу, кад се старица пробудила, на своје велико чудо, није видела свога мужа у његовој постели, Узнемирена, она упали свећу и пође да га тражи. У својој ковачници, где је из младости поштено служио свој насушни хлеб, ковач се обесио о кајиш. Тамо га је нашла његова жена. Тако је некада имућна и скромна породица постала убога, а удовицу и њеног сина Петра из милости прими суседка привремено на таван. Млади Петар, иако му није било лако, ипак је све ово лакше сносио, него мајка му; пре свега већ као мушкарац, а у главном стога, што се уздао у своју снагу.

— Ако не најем посла као молер, радићу као прост радник, — тешио је он сам себе. — У сваком случају нећемо пропасти и насушни хлеб за себе и за мајку увек ћу зарадити.

А сирота удовица, која је за неколико дана изгубила и мужа, и све своје имање, које је дугогодишњим трудом сачувала, била је неутешна. Она није могла да схвати, како је тако богат човек, као што је био Рисиков, могао да јој отме и последњу имовину.

— Све једно, неће му донети среће наше, сузама и крвљу заливено имање, — кукала је она, једвајући и наслонивши главу сну на раме. Петар, кога је душа болела за своју мајку, и сам је једва задржавао сузе, али ипак је колико је могао, тешио мајку и миловао је по глави.

— Доста, мајко, умири се; док сам ја жив и док имам својих десет прстију, — и он јој показа своје јаке, мускулозне руке, — ти ни у чему нећеш трпети оскудице.

И чим се она мало умирала, Петар, отиде у град, да прими своју плату, коју је зарадио за последња три

дана. За пола сата он је био већ код куће и донео је мајци хлеба, кромпира, чаја и шећера. Забавивши се око готовљена вечере, старица за тренутак заборави своју несрећу и хвалила је Бога, што јој је дао тако доброг сина.

— Једи, једи, мама, то је моја зарада, и нико нам је не сме отети, — пудио је нежни син своју мајку, која је седела оборене главе. — Даће Бог, доћиће и за нас лепши дани, а за сад ћемо му захвалити и на овоме, што ми је дао највеће благо на земљи, које више вреди од сваког богатства: здравље и снагу.

Старица је са захвалношћу гледала на сина и у души га је благосиљала и молила се Богу, да га не остави и да му да бољи живог, него што је био њен.

Не знајући броја својим жртвама и ни мало се за њих не интересујући, Мирон Мироновић је у то време био у најбољем расположењу и гледао је, како се забавља његова љубљена кћи, окружена гомилом кавалера, и игра без одмора. Сва румена и тешко дишући догрча Варвара до очевог стола, изјави да је врло жедна, нагло испије чашу хладног шампањца и поново се врати у дворану за играње. Тек пред зору, кад је Петар са мотом на рамену ишао по дубоком снегу на рад, Мирон Мироновић и његова кћи, замотана у скупоцено крзно, враћали су се са веселе забаве, последње пред велики пост.

III.

Тешко је било младом Петру, и ако је био снажан. Устајао је, док још није било свануло, а враћао се са рада, кад се смркло. Уморан и гладан, он је на брзу руку јео скромну вечеру, коју му је мајка припремила, легао би на своју тврду постелу, коју је он сам начинио од дасака, и одмах би заспао чврстим сном. И тако

је трајало из дана у дан; чак ни празником он није имао одмора. Ипак млади човек није клоњуо духом и увек је био весео и расположен. Он се радовао, што је својим упорним и тешким трудом могао да побољша мајчин живот. Сада она није више становала на тавану, као пре, него су имали мали стан, од једне собе и мале кухиње. У последње време је Петар купио још нешто од потребног намештаја, кревет за мајку, сто, ситнице и посуђа. Ставивши себи за циљ, да утеши своју мајку, и да јој учини живот што бољим, Петар није жалио своје снаге и само је мислио на то, како би добио што више посла. У послу он није бирао и прихватио се свакога, који су му нудили. Он је не само истоваривао вагоне са брашном и угљем, него је често морао да носи терете на својим широким раменима.

— Ево мој капитал, — хвално се Петар радницима, подижући руке подеране и од зноја мокре кошуље и показујући им здраве и јаке као од гвожђа мишице. Он се много уздао у пролеће, које ће му донети посла, као молеру и, разуме се, више зараде.

— Ти, сине, треба да се чуваш. Не треба се тако убијати, — забринуту му је говорила мајка, кад се уморни Петар, без обзира на зиму, враћао кући сав знојав.

— Чекај, мама, иде пролеће, тада ће настати бољи данн и за мене, — тешио је син старицу. И заиста. Чим се отопио снег и настали су топли сунчани дани, Петар је имао врло много посла. Сви су звали Петра, знајући га као савесног радника и сећајући се његовог оца, којег су волели и поштовали. Неком је требало обојити кров, неком капију, некоме клупе у врту или олук, — сви су се журили да улепшају своје куће и да им даду свечан изглед за Ускрс. Поред све енергије и вредноће Петрове, он је једва могао да савлада посао. Разуме се, да се код таквих околности Петрово материјално стање

побољшало. Он је купио сав намештај, оденуо мајку, и сам се лепо оденуо. Старица се сасвим утешила и само је ретко плакала у цркви и на гробљу, кад је давала помен за покој душе свога мужа.

— Хвала Богу, сине, сад и Ускрс можемо провести као људи, — радовала се Петрова мајка и нежно је гледала на сина, примећујући, како се он у последње време, без обзира на тежак рад, још више развио и пролепшао. Ускрс је те године био доцкан, те су пред крај великог поста почеле већ и воћке цветати, трава је зеленела и сунце је грејало. Богат трговац и кућевласник Шчукин такође је хтео да оправи свој дућан и кућу и стога позове Петра. Посао је био врло добар и Петар је био врло расположен.

— Кад довршим овај рад, мало ћу да се одморим, — мислио је младић, седећи на крову са бојом и четком и певушећи песму, што је увек чинио, кад је био задовољан са радом. — Посао иде боље, кад се пева, — уверавао је он сам себе. Сви су знали за ову Петрову навикку и нико му никад није бранио да пева. Напротив, многи су са задовољством слушали његов млад, здрав и пријатан глас. Али овога пута је, на велико Петрово чудо, његово певање сметало. И то коме? Мирону Мирновићу Рисакову, чија је кућа била преко пута од Шчукинове.

— Хеј ти, тамо, како се зовеш... Петре, како ли? Престани са тим дерањем и не сметај госпођици да слава, — викну Петру кочијаш из куће Мирона Мирновића. Петар на то испочетка није обраћао пажњу и даље је певао, али кад је полицај, који је дежурао близу куће Рисакове, поновио овај захтев у облику наредбе и изјавио, да је госпођица Варвара већ други месец болесна и да је Петрово певање узнемирује, Петар је заћутао и замислио се. Вративши се кући са рада, он је

све то испричао мајци, која се узбунила.

— Не само што нам је све отео и начинио нас просјацима, него нам забрањује и певати. Још мало, па ће нам забранити и да говоримо. Баш нема срца ова звер.

— Остави, мама. Лако је могуће да је кћи Мирона Мироновића болесна и да јој је потребан мир.

— Болесна, болесна, — не попушташе старица. — Од чега би она могла бити болесна? Да не од сувишне дебљине? Мој покојни муж је такође био болестан, а нико га није пожалио. Напротив, исти тај Мироновић га је дотукао, отео је од њега све и бацио га гладног на улицу. Ето сад, ако је она заиста болесна, то га Бог казни за грехе.

— Не греши, мама, и немој желети зла другома. Остави нека Бог пресуди, ко је од нас крив, а ко прав, — као и увек умиривао је добродушни Петар своју мајку. Идућих дана он је радио без песме, ћутећи и каткад погледајући са крова на кућу Мирона Мироновића, где су на прозорима биле спуштене тешке завесе и где се, по свој прилици, налазила соба болесне Варваре.

IV.

У кући Рисакова је заиста владала велика гуга. Његова кћи Варвара, омрлавила и сасвим промењена, већ други месец је лежала болесна и није било наде, да ће оздравити. Могуће, да је несретна и невина Варвара сада плаћала за грехе свога оца, као што је говорила Петрова мајка. Сви су у граду знали за несрећу у кући Мирона Мироновића, осим Петра и његове мајке. А и одкуда би им то могло бити познато, кад су они били цео дан заузети својим послом и живели на крају вароши. Оне исте вечери, кад су Петар и његова мајка били сретни, што су имали топлу вечеру, згтовљену од

кромпира, који је Петар купио за свој последњи новац, Варвара је, загрејана после играња на последњој забави, испила чашу хладног шампањца и прехладила се. Девојка се осећала рђаво, чим је стигла кући, сутрадан је имала високу температуру и лекар је констатовао запаљење десног плућног крила. У кући се сви забринуше и устумараше. Болесницу обасуше пажњом и великом негом, али болест је напредовала и болесници је било све горе. Два лекара су редом дежурали поред Варварине постеље, али она је приметно губила снагу. Мирон Мироновић је изгубио главу и плакао је поред кћерине постеље; мајка се молила Богу и давала је да се у цркви читају молитве за оздрављење њене кћери. У најкритичнијем тренутку дозваше професора из Москве. Варвара је била спасена, али је била толико слаба, да је професор наредио, да што дуже остане у постељи. Четири недеље је одлежала девојка и почела се већ приметно опорављати, кад се, сасвим неочекивано, код ње поново појави висока температура, кашаљ и она изгуби свест. Олет лекарски савет, опет исти професор и опет тачна дијагноза: код болеснице се повратило запаљење плућа, али овога пута са леве стране. По свој прилици је она рано устала и поново озебла. Ма да лекари нису исказали своје мишљење Мирону Мироновићу, за њих овога пута није било сумње да слаби организам девојчин неће издржати и да ће она умрети. Сасвим ослабила Варвара, или тачније њена сенка, лежала је немично без свести, само каткада је отварала уста, кад је хтела да пије. Мирон Мироновић је био очајан и плакао је као дете.

— Ништа, ништа нећу жалити само ми спасите моју јединицу кћер, — молио је он професоре и лекаре.

— Не узбуђујте се, наука ће учинити све, што је у њеној власти, а остало зависи од организма. Што се

нас тиче, ми ћемо учинити све, — тешио је професор Мирона Мироновића. Али старац се није могао умирити видети како му кћи на очиглед пропада, и телеграмом позове из Москве другог, још знаменитијег професора. Оба професора остадоше у кући Мирона Мироновића до краја. Најзад је освануо и тај мучни дан, који су сви очекивали са страхом. Пред вече тога судбоносног дана болесница се нагло помаче у постељи и испружи се. Мирон Мироновић мислећи да она умире, узвикну, али лекари га одлучно изгураше кроз врата. На бледом Барварином лицу и челу појавише се крувне капље зноја и трепавице јој задрхташе. Професор, који је стајао поред постеље, опила било и одмах јој убригта камфор. Други лекари су стајали болесници чело ногу и метални су јој на ноге бацили са врућом водом. Температура спаде до нормале. Барвар је била спасена. Али организам болеснице је толико ослабио за време дугог лежања и високе температуре, и она је постала тако малокрвна, да су јој сваки час морали снажити срце камфором. Од пређашње снажне и пуначке Барваре остао је сада само костур, прегучен кожом. Девојка је била толико слаба, да је једва дизала трепавице. Професори су се дуго саветовали и дошли су до закључка да девојци прети туберкулоза, ако се не предузму нарочите мере, које су потребне у оваквим случајевима, у главног мора се предузети преливње туђе, здраве крви.* Кад су, после саветовања, они саопштили оцу, Мирон Мироновић поче плакати као дете:

— Откуда, откуда да узмем младу, здраву крв? Ко ће је дати, ко ће пристати на то?

— А то већ није наша ствар. Ми смо вам саопштили, оно што смо нашли да је неопходно потребно.

* Трансфузија.

а остало се нас ништа не тиче. Ако хоћете да спасете кћер, побрните се за то, јер операција мора сутра бити извршена, касније не. У противном случају ви ћете изгубити кћер, јер су њени дани избројани. Наша дужност је, да вам то кажемо. Ви имате новача, одавно овеживите и без сумње имате широк круг познаника. Вероватно ће се наћи некакав здрав младић или девојка, који би могли пранети ову жртву ради спасења наше кћери. Истина ова операција је мало опасна за здравље онога, који на то пристане, али било је много примера. Пожурите се, време је скупо.

Мирон Мироновић се ухвати за главу и скоро трчеша изиђе из куће. Црквено звони га нехотице ономену да је тај дан био Велики Четвртак и да се у то време у цркви чита Еванђеље о страдању Исуса Христа.

— Господе, учини да ме мимође ова горка чаша, — шептао је старац од узбуђења дрхтајућим уснама и крстећи се зазвони на ерагима директора своје банке. — „Максимовићу, спасите ме, Реците ми, ко би то могао учинити за мене, свег ћу га позлатити.“ — „Једни, кога ја знам, то је рачуновођа наше банке, здрав младић и уједно сиромашан. А после покушајте и обратите се телефонскињ Вери“.

Мирон Мироновић појури рачуновођи, али отуда изађе сасвим нерасположен. Младић је категорици одбијао. Ја морам да се бринем за мајку удовицу и две сестре. Ја не могу ставити на кошку своје здравље, кад оно мени не припада, — одговорио је он Мирону Мироновићу. Старац је молио свога рачуновођу и најзад му је претио да ће га отпустити из службе, — ништа није помогло. Телефонскиња је такође одбила.

— После Ускрса ћу се венчати и ја песмеј да ресирам, — лаконски му одговори она.

Мирон Мироновић се обраћао још на неколико

особа, резултат је био исти. Назад се старац нечега сети, заустави првог кочијаша и нареди му да га однесе шефу полиције. Овај сигурно зна на кога се треба за ово обратити. Шеф полиције Шчепкин, који је већ десет година служио у вароши, је заиста познавао све. Кад је он саслушао Мирона Мироновића, мало се замислио, затим, погледивши своју велику браду, рече му :

— Мислим да ће најзгоднији бити молер Петар, син ковача Козлова, који се прошле године обесио. Момак је здрав и јак као бик, а крвн има колико хоћете. Ако само он пристане, али мислим, ако му обећате велику суму новаца, мораће пристати, — професори неће наћи бољн примерак.

— Ништа нећу жалити за овога Петра, све ћу му дати, нто затражи, само да пристане, али шта да радим даље, ако он не пристане? — клонулим гласом рече Мирон Мироновић опраштајући се и захваљујући шефу полиције Шчепкину за савет.

V.

Петар се са мајком баш био вратио из цркве, где су се уморили од дугог стајања и сада су са задовољством пили чај и одмарали се. Обоје су били врло добро расположени. Петар је пред Ускрс толико зарадио, да је могао дочекати празник у изобиљу. Угасивши свећу, коју је донела из цркве, старица упали кандило пред иконом, помоли се Богу и већ пође да слава, кад зачује куцање на вратима.

— Ко то може бити тако доцкан у ово време? — зачуди се старица, али још више је била поражена, кад се врата отворише и на прагу се појави Мирон Мироновић. Опљачкао је оца и мене, а сада, вероватно хоће и Петра да опљачка и да му отме све ово, што је зарадио тешким трудом, — севну јој кроз главу и ста-

рачке ноге јој се поткосине од саме помисли на то. Петар, и ако је био спокојан, такође се јако зачудио посети Мирона Мироновића, који је најпре збуњено стајао на сред собе, затим без позива, тешко седе на столу и поче плакати.

— Сласите је, само ви то можете учинити, — молио је он Петра, лошто му је испричао у чему је ствар.

— Бојте се Бога, Мироне Мироновићу. Мало вам је што се убили мога мужа и упропастили нас, сад хоћете да ми отмете и сина, мог једног хранитеља. Сад, кад се за све хришћане приближава радост — Свето Васкресење, ви хоћете, ради свога добра, да учините нама зло. У оно време, кад смо ми, захваљујући вама, постали просјаци и нисмо имали ни насушног хлеба, ви нисте ни мислили о томе где и како ми живимо; ми вас се нисмо тицали. А сада, кад смо вам потребни, ви сте нас нашли и говорите о хришћанској дужности и прапштању. Не, Мироне Мироновићу, оставите нас и одлазите. То је најбоље, што можете учинити.

Мирон Мироновић никако није очекивао да ће наћи на такав отпор Петрове мајке. Иако је он увиђао сву тежину своје кривице пред овом породицом, што га разуме се, никад не би признао у другим околностима, и не би прекорачио праг њихове куће, а тим мање би допустио разговор у таком тону са њим, у целој губернији познатим милионаром, али сада, кад је на коцку био стављен живот његове јединице кћери, Мирон Мироновић је био спреман да поднесе све и чак да се понизи.

— Ради Бога, немојте одбити моју молбу, — молио је он склопивши руке на грудима и обраћајући се час Петру, час његовој мајци. Петар, којег је јако дирнула цела ова сцена, стајао је ћутке, оборене главе. Њега је било стид и за самог себе и за Мирона Мироновића.

— Не бојте се, ја ћу учинити за вас све, што хоћете, ја ћу платити, колико . . . али Мирон Мирановић није још ни довршио, а Петрова мајка, узбуђена овим речника, сва пребледе и повиче:

— Како ви смете, како смете да нас вређате? Ви мислите, да смо ми сиромашни и стога нас ви можете купити за ваше злато. Варате се; ми својем крвљу не тргујемо и никад нећемо урговати.

— Ради Бога, опростите, ја се нисам тако неразно, Христа ради, који је сад страдао за наше грехе, спасите од патње и смрти моју болесну кћер, која ни у чему није крива, — и старац паде на колена пред Петровом мајком. Тек сада је Петар, који је догле ћутке стајао, дошао к себи, подигао је старца са пода и умкрио га је.

— Из хришћанске дужности и љубави према ближњем, ја пристајем да поморнем вашој кћери. Иако је истина, што каже мајка, да сте нам ви учинили много зла, али ваша кћи није за вас одговорна. Кад је Христос, који сада страда, опростио својим непријатељима, то ми људи, — представите његове науке, тим пре морамо то чинити. Стога ћемо заборавити, оно што је прошло. Ја вам стојим за расположењу; хајдемо. — Петрова мајка је била поражена исто као и Мирон Мирановић и покушавала је да нешто одговори сињу, али овај је заустаи.

— Доста је, мама. Ми морамо бити бољи од других и зло враћати добрим. Кад нас Бог у својој милости није оставио после очеве смрти, неће нас оставити ни сада, — и нежно пољубивши ушакану мајку, он изиђе из куће са сретним Мироном Мирановићем. После неколико минута Петар је био у кући Мирона Мирановића. Скромни младић није био поражен богатством, ни раскошним намештајем милионареве куће, него га је зачудила она тишина и туга, која се одтавала на лицу

Варварине мајке и све послуге. Овде је, уместо празничне радости, владала туга и жалост. Професори су с нестрпљењем очекивали Мирона Мирановића, јер је болеснично стање свакога сата билало све горе. Прегледавши Петра и његову крв, они су били врло задовољни резултатом и предложили су да се одмах приступи операцији, уједно објаснивши младићу да, ништо треба много крви, операција није без опасности за њега лично. Петар је дао свој пристанак и ставио се на расположење професорима. Операција је усмела и Петар ју је издржао доста лако, али изгубивши много крви, толико је ослабио, да су га морали вренети у постељу у собу, која је била за њега спремљена. Болесница, којој је адраза крв Петрова ушла живот, одмах после операције заспи чврстим сном. Њено дисање је било одмерено, било се поправило. Професори, који су целу ноћ дежурали поред болесничине постеле, тек пред зору изађоше из њене собе и олакшано одахнуше. И овога пута Варвара је била спасена, што она изјавише њеном оцу.

— Али, приметите они, — ваша кћи је још врло слаба и стога треба кроз трк дава опет поновити операцију. Раније то није потребно, а треба оставити и младића да се одмори и оснажи. — Чувши одлуку професора Мирон Мирановић их поче љубити, а затим паде на колена пред иконом Спаситеља и поче му топло захваљивати за спасење своје кћери. После тога он отиде у Петрову собу, али блед и од губитка крви немоћан младић још је спавао чврстим сном. Дирнут Мирон Мирановић тихо клеће поред Петровог кревета, пољуби га у руку и прошапта:

— Све, све ћу ти вратити, све ћу ти дати, штогод зажелиш, само да искулим свој грех пред тобом. — Целе те ноћи Мирон Мирановић није легао да спава и седео

је поред болесничине постеље, чекајући да се она пробуди. Варвара се пробуди доцкан, отвори очи и угледавши пред собом оца, осмехну се и шапатом рече:

— Тага, мени је боље. ја осећам некакав необичан пораст снаге . . . И тек што је изговорила ово, Варвара олет заспи. Старац тихо изађе из собе и позове професора. Професор се нагне над болесницом, опипа срце, затим било и смешећи се стави руку на раме Мирону Мироновићу.

— Сад идите и ви да се одморите, ваше присуство није овде потребно. Болесница ће славати још два сата, то је сад за њу врло важно. Кад се пробуди, вероватно ће затражити да једе.

Измучен Мирон Мироновић је једва дошао до своје постеље, срушио се на њу обучен и заспао чврстим снам. После два сата пробуди га жена и радосно му саопшти, да је кћери већ толико боље, да је већ јела буљон. Око болесничине постеље стајали су сретни родитељи и професори, задовољни својим успехом. Варвара, којој се чак и руженило појавило на образима, била ипак још толико слаба, да није могла говорити; а и професори јој нису дозвољавали да се замара. Кад је она дознала, коме дугује за своје спасење, она је одмах пожелела да види Петра. Али Петар, поред све своје жеље, није могао доћи к њој, јер је још слаб лежао у постељи, а поред њега је седела његова мајка. Тек на Велику Суботу Петар је оставио кућу Мирона Мироновића и вратио се у својој кући. Без обзира на молбу целе породице Рисаковића, да остане код њих преко празника, Петар је одлучно одбио, желећи да тога дана буде код куће, да дочека празник са мајком. За поштеног и доброг Петра је овај празник био најлепши у животу. Он је био сретан, што је тога дана радост била не само код њега, него и тамо, где је пре била

туга и жалост и где је, захваљујући само њему, била спасена од неизбежне смрти девојка, јединица у својих родитеља.

VI.

Свето Васкресење је са радошћу дочкао не само Петар и његова мајка, него и породица Мирона Мироновића. Старац, на којег је кћерина болест јако утицала, ван себе од радости, што је она оздравила. поклонил велике суме новаца цркви и сиротињском дому. Осим тога он је за празник раздао много новаца сиромасима, чему су се сви јако зачудили, јер Мирон Мироновић то никада није чинио у свом животу. Варвара је дочекала празник у постељи, али је могла већ седети међу јастуцима. Сада се на њеном бледом лицу већ видео живот и воља за живот. Добра девојка је хтела да види и да лично честита празник свом спаситељу Петру и с нестрпљењем га је очекивала. Петар се није дао дуго чекати и међу првима је дошао да честита Мирону Мироновићу. Скромно, али чисто одевен, још мало блед, али као увек прикладан и леп, Петар се стидљиво приближи Варвариној постељи и извадивши из џепа црвено јаје, предаде га болесници са рецима: „Христос васкресе“! Са сузама у очима пружи Варвара своје мршаве руке према Петру, загрли га око врата и, пољубивши га, одговори му: „Ваистину васкресе! Заиста је ускрснуо, и мене из мртвих подигао“. — Варварина мајка и Мирон Мироновић заплакаше, видећи овај привор.

На други дан Ускрса извршише Варвари поново и последњи пут приливање крви, што ју је још више ослабило. Али Петар је другу операцију издржао много теже, него прву и одлежао је у кревету пет дана. Кад се он опоравио и дошао к Варвари да се опрости, девојка

је седела у наслоњачи и била је обучена. Њени покрети су били и ако још мало слаби, али сигурни, и боја лица је добила опет свежину. Више него саг је Петар седео код ње и сретан, што је она сасвим спасена, почео се опраштаати.

— Како да вам захвалим, Петре, за све, што сте ви за мене учинили? — рече му Варвара, задржавши његову велику и снажну руку у својој малој и слабој ручици.

— Мени не треба захвалити; ја сам учинио оно, што сам могао учинити, и што сам могао, то сам вам дао. Чините и ви то исто, дајте невољнима оно, што им можете дати. Ако хоћете да ми захвалите, послушајте у животу овај мој савет. — Кад се Петар опростио с Варваром и пришао Мирону Мироновићу, овај га ухвати за руку и одведе га у свој кабинет.

— Ја не знам, не смем, — рече он Петру, — бојим се да вам штогод понудим, јер се бојим да ћу вас опет увредити. Ја сам много крив пред вама и вашом мајком, али Бог ме је за то казнио. Ви сте ми, драги Петре, за оно зло, које сам вам учинио, вратили добрим, које се не може оценити. Научите сада мене старца, шта да вам ја учиним за то.

— Ништа, — кратко и љубазно одговори Петар. — Волите људе, исто као што волите себе и своју кћер; не заборавите да има врло много несретних, којима треба помоћи. — „Али за Бога, дозволите ми бар да поправим оно зло, које сам учинио вама и вашој породици. Дозволите ми да вам вратим вашу кућу и ваше имање, које сам вам, од грабљивости заслепљен, отео“, — молио је Мирон Мироновић младића. Петра је поразила ова промена код Мирона Мироновића и, размишљивши мало, одговори му: — Добро, пристајем на то ради своје мајке, али само по тим условом, ако ви вра-

тите кућу и све имање свештениковој удовици и повратите у град сву њену децу, коју је она у невољи претрпела туђим људима, и обезбедите их све.

— Све, све ћу учинити, на све пристајем, — обрадова се Мирон Мироновић и загрливши Петра, поче га љубити, али не јудиним пољупцем, него пољупцем чисто хришћанске љубави, која га је измирила са човеком, којем је он некада учинио толико зла и који га је примером хришћанске љубави препородио.

Није прошло ни месец дана, а свештеникова удовица је добила натраг своју кућу и сретна, у кругу своје деце, почела је живети без икакве оскудице од камате од капитала, који је Мирон Мироновић уложио на њено име. Петар се са мајком преселио у своју пређашњу кућу, која је била сасвим преоправљена. У свакој соби је био нов намештај, чак и у ковачници, из које је некада био налицитацију продан алат покојног ковача, био је нов ковачки алат, који сада није био ником потребан. Задовољна и сретна Петрова мати се заплакала, видећи све ово.

— Како би био сретан мој покојни муж, кад би све то видео! — говорила је она сину бришући сузе. Варвара се сасвим опоравила, као и пре била је радосна и весела и сада је често посећивала Петрову мајку. Само једно ју је жалостило, што Петар није хтео никад ништа да прими од ње, и добра девојка се често о томе саветовала са његовом мајком.

— Ништа њему, голубице, не треба. Он је тако несребичан. Богатство, каже, није у злату ни у новцу, него у душевној чистоти. Није онај сиромас, који нема новаца, него онај који нема душе. Чувај, мајко, своју душу и поштење, — каже он. Шта му се може после тога понудити?

Варвара је ожалостљиво климнула главом и видећи лепоту Петрове душе, уверила се да заиста „није срећа у богатству“.

За усамљеног старца је и овај ништавни посао био читав догађај. Оставши удовац пре две године, он се некако одмах запустео и остарио. Богат и независан он је, док му је била жива жена, живео без икакве бриге и за време свог дугог супружанског живота никада ни о чем није мислио, нити се бринуо. Све је то била дужност његове брижљиве жене, која га је пазила и чувала од сваких домаћих непријатности. Средства су јој дозвољавала да држи неколико служавки и да набави себи сваку удобност, о којој сиромас човек не би смео ни сањати. За женина живота је човек могао видети Семјона Ивановича у позоришту, на добротворним забавама, концертима и банкетима. А после женине смрти он никуд није излазио.

— Мој живот се завршио са женином смрћу, говорио је он познаницима, који су се чудили тој промени код њега. Он је чак отпустио сву послугу и живео је без ње. Али све ово није одбило друштво од њега и сви су га као и пре волели и поштовали. А имали су и зашто да га воле и поштују.

Семјон Иванович је био човек кристално поштен и необично добар. За време целог свог дугог живота он је многим помагао и то је радио неприметно, а не јавно, и од срца жалећи сиротињу, немоћне и болне. Он је увек био противник јавних добротворних прилога и никад није учествовао у каквом прикупљању прилога у добротворне сврхе.

— Шта могу помоћи моје хиљаде, или чак десетине хиљада за какво широко добротворно дело или зграду. А ако ја ту хиљаду раздам онима, који су зајста у бедноти, болесницима, људима неспособни за рад, ако купим дрва озеблој деци или им купим зимско одело, ако помогнем сиротој удовици, колико ћу ја тиме учинити правде користи и колико ћу утрти суза несрећницима, — правдас

Не уздај се у туђе

И овога дана је Семјон Иванович устао, као и обично, рано у јутру, изишао је у ноћним паучама на велико двориште своје двоспратне куће, нахранио је живину, пустио је с ланца свог верног ноћног стражара Трезора и умивши се на тераси хладном водом из тучаног умиваоника, почео се облачити. Цело његово облачење се састојало у томе, што је везао око врата црну свилену мараму и обуо је старе, закрпљене ципеле. Обукавши се, Семјон Иванович је отишао у кухињу, налио је из великог uzavрелог чајника велику шољу чаја, одрезао је велики комад црног хлеба и почео доручковаати. Осим старца у кући су била још два жива створења: две канаринке, од којих је само једна давала знаке живота, цвркултала је и певала скакућуни са пречаге на пречагу; а друга, на једно око слепа проводила је свој век ћутке и накомстрешена је седела на пречази. Једва сажвакавши тврди хлеб остатцима својих зуба и попивши чај, Семјон Иванович доврши свој доручак, приђе кавезу, промени птицама воду, наспе им зрна, стави између шипчица од кавеза парче шетера и задовољан свршетком свога рада, лако уздахне.

— Но, хвала Богу, ја сам данас довео у ред своје газдинство!

се Семјон Ивановић, кад би га когод прекорео за то, што ништа не жртвује за грађење болнице или школе.

Много година је Семјон Ивановић свакога дана у исто време излазио у шетњу у парк, седао тамо на своју омиљену клупу поред великог храста и, као што је сам говорио, посматрао је живот. Обично су по тој главној алеји пролазили сви, ко год је хтео у град; овуда су пролазили сељаци из оближњег села у град, журиле су се пиљарице на пијаци, пролазили су чиновници на службу и трчали ученици у школу. Уопште та алеја је служила као свеза између града, предграђа и села.

Старац је пажљиво посматрао свакога, ко је пролазио поред њега и по лицима и ходу проучавао је људе; он је на свајем лицу видео траг његовог живота: тугу, бригу или радост. А ретко кад би се старац преварио.

— Ето ова сиромашки обучена жена, са испијеним бледим лицем, са прљавом котарицом у рукама, то је по свој прилици жена каквог радника и журн се на пијачу, да купи нешто за своју гладну децу. — Или — Овај старац у подераним ципелама и подераном капуту, закопчаном на само једно дугме, што скупља по парку пикавце, вероватно се храни само сухим хлебом и спава негде под туђим плотом. — И чинећи така олажања Семјон Ивановић је скромно признавао к себи таке особе, распитивао их за њихов живот, посећивао их у њиховим убогим становима, уверавајући се о њиховој сиромаштини, и много им је помагао. Сва сиротиња је познавала доброта старца, и врло га је волела, а њему је то била потпуна морална задовољштина, пошто је био уверен да помаже онима, којима је заоста потребно. Он никад није давао здравима, пијаницама и младима, који би могли себи зараднти.

— Не могу одузимати од сиротиње и давати беспосличарима и пијаницама, — умиривао је сам себе Сем-

јон Ивановић, кад је одбио каквог здравог и јаког молићса са помодрелим лицем од пића.

Сви су знали ове старчеве особине и они, који су доиста били у беди, сви су ишли к њему, али не у стан, него у парк, где су били сигурни да ће га наћи у одређено време. И Семјон Ивановић је радо искрено и великодушно помагао.

II.

Поменутога дана Семјон Ивановић се није осећао баш сасвим добро; севало му је у крстима, болеле су га ноге, у глави и ушима му је шумило и у целом телу је осећао неку тежину. Очеvidно су се године давале осетити и пролетњи ваздух је притискивао крв у старим жилама. Скинувши капу и обрисавши зној са чела, старац дубоко уздахне, метне своју палицу између ногу и наслонивши се брадом о њу, замисли се:

— Ето дошла је и старост, а са њоме њене свагдашње сапутнице, слабост и болест.

Тешко је било на души усамљеном старцу, који је са својим болестима и тугом, радостима и богатством био сам. Истина својим новцем и богатством он је могао набавити себи све, могао је, као што је он говорио, купити себи и негу и бригу, али све то није било оно, што је он хтео и што је имао за живота своје жене.

Истина имао је једног рођака, нећака своје покојне жене, младог човека од двадесет и осам година. Али Семјону Ивановићу је било непријатно и да мисли на њега. Нећак, и ако већ ожењен, био је врло лакомислен човек: пијанчио је, увек се картао и тако се задужио, да му је сва плата ишла на плаћање дугова. А осим тога, до старца су допрли гласови, да он једва чека његову смрт, надајући се да ће добити наследство као једини наследник.

— Зар таком човеку могу оставити све своје имање, зар сам зато цео свог века скромно живео, да се после моје смрти све моје имање пропије или прокарга? — Ово питање је узбуђивало Семјона Ивановича. — Треба што пре нешто предузети, док сам још жив; иначе ће бити касно и све ће пропасти.

— Господине! Смилијуге се Бога ради, помогите ми колико можете. Немам новаца да купим лекове за брата, — прекиде мисли Семјона Ивановича боса, ритава девојчица и пружи му рецепт са пописом варшког лекара. При том се на њеним бледним, мршавим образима појавише сузе.

— Добри господине, ја имам само једног брата, — настави девојчица. — Ето већ две недеље како болује. Јуче је био доктор и написао му је овај рецепт, а лекове немам за шта да купим, пошто сам пре три дана продала последњи братов прслук, да му купим нешто за јело. Бога ради помогите нам и дајте ми толико, колико треба за лек, — доврши она плашљиво и плачући.

— А чиме се бавио твој брат, пре него што се разболео? — упита Семјон Иванович.

— Он је био прост радник и нас смо само двоје, родитељи су нам одавно умрли, а рођака немамо.

Семјон Иванович тешко устаде са клупе и рече: — Хајдемо!

Пођоше у варош. У апотеци Семјон Иванович купи лек; затим узе кола и заједно са срећном девојчицом одвезе се к болеснику. У малој подрумској собици, где је једва стао прост, дрвени, необојен кревет, на прљавом матрацу, без узглавља, покривен старим подераним капутом лежао је младић од прилике двадесет и пет година стар и тешко је днсао. Руса коса, мокра од зноја, падала је у нареду, једна рука му је висила низ кревет, лице му се заруменило од ватрушине, а усне испечене.

Болесник је нешто неразумљиво бунчао, превртао се по кревету и очевидно је био жедан. Семјон Иванович му да лек, а затим га напоји. Младић отвори очи и погледавши блудећим погледом на Семјона Ивановича, рече:

— Докторе, — он је очевидно држао Семјона Ивановича за лекара, — хоћу ли остати жив? Помозите мн Бога ради; жао ми је сестрице, њу једну имам и немам на кога да је оставим, — и болесник се узнемири.

— Умири се, голубићу, учинићемн све, да ти оздравиш, само се немој узбуђивати.

И Семјон Иванович је заиста учинио све за тог несрећника. Дозвавши сусетку, он ју је пре свега замолио да спреми собу и да донесе за болесника јастук, чаршав и покривач. Разуме се, за све то је добро платно. Затим је истој сусетки дао новаца за животне намирнице и замолио је да скува болеснику добру чорбу, а за девојчицу ручак.

Кад је све то било готово, он се вратио у варош и довео са собом најбољег доктора. Доктор, видећн ко је узео на себе бригу о болеснику, пажљиво га прегледа и изјави да положај и ако је тежак, ипак није без наде, ако само болесника добро негују. Семјон Иванович је уложио сву своју снагу и није жалио новаца да спасе болесника. Често се догађало да је он читаву ноћ седео поред болесникове постеље и брижљиво га неговао, док је мала Тања, уморна од трчкарања преко дана, спавала чврстим детињским сном. Захваљујући овакој нежн јак организам двадесетпетогодишњег младића савлада болест и он се поче полако опорављати. Још немоћан, седећи на кревету, Алексије — тако се звао младић — причао је свом добротвору трагедију свога живота.

Кад му је било седамнаест година, умро му је отац, такође сиромашан радник, оставивши удовицу са малом Тањом, која се баш онда била родила. После три године

умрла му је и мајка, оставивши њему трогодишњу Тању. Тешко је било нескусном младићу не само да негује малу сестрицу, него и да се брине за насушни хлеб. Уздајући се у своју младост и снагу он је по десет часова на дан тешко радио, носио је цакове и калдрмисао улице, али пошто није имао топлог одела, једнога дана се назебао и добио запаљење плућа. Сада, онемоћао од болести јадни младић, који је од слабости једва могао да подигне руку, није знао шта да ради, и очајавао је, јер му је лекар изјавио да после болести дуго не сме тешко радити. На Семјона Ивановича се болесник за време своје болести толико навикао, да га је држао за јединог свог блиског човека и стога му је испричао о свом очајању и бризи за будућност. Младнћ није ни мишло да Семјон Иванович може много за њега учинити. Он је само знао да је Семјон Иванович добар човек, који му је помогао у најтеже доба његовог живота. Мала Тања, која се сасвим спријатељила са старцем, навикла се на њега као на рођака и од како се с њим упознала, као да је оживела, постала је веселија и није била више ни налику на ону јадну, тужну девојчицу, која је пре петнаест дана стајала пред њим у парку са испруженом ручицом. Што се тиче самог Семјона Ивановича, он се за то време толико спријатељио са овим несрећницима, да је читаве дане проводио код њих и враћао се кући само да спава. Старац је чак заборавио на своје болести.

— Сад нисам више сам, и ја имам породицу, мислио је он смешећи се. — А ти Алексције, не узбуђуј се и немој ни о чему мислити. Главно је да што пре одравиш, а шта ће даље бити, о томе ћу ја већ мислити, — тешио је болесника Семјон Иванович.

III.

Тек после месец дана Алексције се придигао од своје болести и једва је ходао по соби. Али по лекаревом мишљењу његова плућа су после болести толико ослабила, да није био више способан ни за какав физички рад, иначе ће добити сушицу. Семјон Иванович је учињено све да уреди живот Алексција. Он је узео за доста велику суму разне галантериске робе, купи велики сто и шатру и начини Алексција трговцем.

— Био си радник, сад ћеш постати трговац. Овај посао је за тебе згодан и није опасан за твоје здравље, јер није тежак, чак је и користан, пошто ћеш много бити на ваздуху.

Алексције није знао како да захвали своме добротвору. Нов и њему непознат рад предузео је он са ревношћу, али пажљиво. У прво време, и ако тај посао није захтевао никакав физички напор, ипак је Алексцију било мало потешко, јер је био сасвим неискусан. Али постепено се почео привикавати на њега, стекао је познаница међу муштеријама и добар глас својом савесношћу и посао му је ишао добро. Тања је скоро увек била уз њега и помагала му је.

Тако није прошло још ни пола године, а Алексције не само да је пристojно живео од своје зараде, него је био још и у могућности да врати Семјону Ивановичу капитал, који је он уложио у његову трговину.

— Док ми не устреба, нека то остане код тебе у радњи, љубазно одбије старац новац, који му Алексције беше донео.

Захваљујући томе Алексције је могао да отвори мали дућан, који је изнајмио на живом месту и његов посао је ишао још боље. Алексције је пристojно оденуо и себе и сестру и дао ју је у школу. За брата и сестру је сад настао нов живот. Мали, скромно намештен стан увек је

био čist и тамо су они проводили часове одмора сваки дан у друштву Семјона Ивановића. Старац је подучавао Тању, објашњавао јој задатке и врло ју је заволео.

Тако је неприметно прошло неколико година. Александар је ишла тако добро, да је он постао већ имућан човек и угледан трговац у граду. Тања је била већ у четвртој разреду гимназије, израсла и скоро велика девојка. Семјон Ивановић је много остарио и ослабио. Било је дана, кад због слабости није могао излазити у парк у своју обичну шетњу. Разуме се да је због тога и његов домазлук код куће био запуштен. Стара канаринка је завршила свој живот, а верни пас Трезор је од старости престао да лаје и само је из навике режао. Тања је сваки дан после школе долазила к старцу, спремала му је собу и доносила ручак.

— Ма да ми је тешко, нећу да узимам послугу, говорио је старац Александру, — људи су, пријатељу, покварени, завидљиви и гадни. Сваке године у свом дугом животу примећујем да се процент добрих људи смањује. Скоро никоме се не може веровати. Убивства, крађе и преваре су на сваком кораку. Ти мислиш да ја из тврдичлука не држим послугу. Није тако. Према свом имању могу их држати и десет, али окружити се људима, који ће ме варати, искористићавати моју немоћ и старост, то ће ме још више узнемиравати и скратиће ми живот. Боље ћу тим новцем, што бих потрошио на послугу и што би ми они још покрали, помоћи неком сиротану. Ја тиме нећу да кажем да су сви људи рђави, да уопште нема добрих. Али мене и моју покојну жену толико су варали и искористивши наше поверење, толико су нас поткрадали, да сам ја сасвим престао веровати људима и бојим их се. А сви они, који ме хвале, ниско ми се клањају и указују почаст, сви ти ми само ласкају. Они су ме већ заморили и хоћу да се одморим, стога

ми је сасвим пријатно моја самоћа. А ти, Тањуша, — обрати се старац својој љубимици, — учи, сврши гимназију, иди на универзитет и спреми се за живот, да ни од кога не зависиш.

Александар је Семјон Ивановић саветовао да се што пре ожени и оснује своју породицу.

— Тешка је, пријатељу, самоћа, нарочито у старости. Како је пријатно имати поред себе блиског човека, који ће поделити с тобом твоју тугу и твоју радост. Жени се, пријатељу, што пре тим боље, али разуме се, учини овај корак опрезно.

Александар који је и сам на то чешће мислио, првенос је и избегавао је оваке разговоре, али дошао је ред и на то питање. Њему се одавно допадала скромна и лепа девојка, кћи суседа месара. Кад је једне јесење вечери Семјон Ивановић кренуо од њих кући, Александар му рече :

— Семјоне Ивановићу, ја бих хтео с вама озбиљно да говорим. Ви сте ми једини близак човек, кога волим и поштујем као рођеног оца. Ја волим једну скромну, добру девојку и хоћу њоме да се оженим. Благословите ме. Уверен сам да ће ми ваш благослов донети срећу.

— Е, тако треба. Нека те Бог благослови. — И старац са сузама на очима прекрсти срећног Александара. Идућег дана, као што обично бива у таким случајевима, почеше обичне припреме у којима је велико учешће узимао Семјон Ивановић. Старац је не само спремио и наместио младенцима нов, врло удобан стан, него је обоје обдарио богатим поклонима. Није заборавао ни своју љубимицу Тању, за коју је спремио за собу собу у стану младога пара, пошто је она као и пре остала заједно са братом. Тако је, захваљујући доброме Семјону Ивановићу био уређен живот Александар и његове сестре, који би без његове помоћи пропали. Ра-

зумни добротвор је дао држави и друштву два корисна и вредна члана.

IV.

Прошло је још две године. Алексије је добио сина, којег је крстио Семјон Ивановић и који је у његову част добио име Семјон.

— Нећу још дуго остати с вама и гледати вашу срећу. Осећам да ме снага издаје. Сваког дана људи који ме окружују, нарочито далеки рођаци, постају све љубазнији и питају ме за здравље. А то је рђав знак. Вероватно они такође осећају да је мој крај близу. Чак ме је и нећак неколико пута посетио. Разуме се да је мој крај близу, у томе се они не варају, али јако се варају, ако мисле да ће добити од мене какво наследство.

Алексије и Тања су видели како старца на очиглед нестаје и с необичном нежношћу и љубављу су се бринули о њему и цео дан су били уз њега. Увек је неко од њих пратио кући Семјона Ивановића. Алексијева жена му је кувала и доносила ручак. Тања, кад се вратила из гимназије, цело време је била уз њега. Једном речју они су га сви пазили као рођака и трудили су се да му олакшају његове последње дане. Старца је то врло тронуло и он се једино и свађао са онима, који су из зависти говорили да се Алексије и његова породица надају да ће после његове смрти добити неко наследство од њега. Старац је имао право, што се љутио, јер одношај Алексија и његове породице према њему је био искрен и срдчан; сви су се радовали што је најзад дошло време да покажу захвалност своје добротвору који је за њих учинио толико добра. А Семјон Ивановић је то врло добро видео и осећао.

Али без обзира на то, што је Семјон Ивановић био окружен љубављу и нежношћу, он се ипак одлучи

да иде у болницу, јер су лекари наваљивали и уверавали га да му је потребно болничко лечење.

— Заиста је то боље. Платићу и тамо ће ме не само лечити, него и неговати. А и Алексије и његова породица ће се одморити; и они су се већ заморили са мном, — тешио се старац.

Пре него што је отишао у болницу Семјон Ивановић је позвао бележника и написао је тестамент, о чијој садржини ником ништа није рекао. После тога је отишао на гроб своје покојне жене, дао јој парастос; затим је посетио све своје сиромаше, којима је увек помагао, опростио се са својим верним Трезором, који му је лизао руке, препоручио је Алексију да му пази на кућу и газдинство и предао му је кључеве од куће. Прекрив стивши се са сузама у очима, изишао је старац из своје куће, где се родио и проживео више од шездесет година, попео се уз Алексијеву помоћ на кола и отишао у болницу. Сместили су га тамо у засебну собу прве класе, коју су обично заузимали људи са високим положајем или богаташима.

— Сувише је раскошно, али шта да се ради. Стање мога здравља захтева мир. Ја могу себи дозволити ову можда последњу раскош. Овде у засебној соби нећу видети људско мучење и патње, нећу чути јечање и узвике, од којих сам и иначе уморан за последњу годину дана. А најзад и ааслужио сам какву удобност за сав свој живот, који се састојао само из бриге за друге, — правдао се старац, кад се опраштао са Алексијем.

V.

Велика, светла соба, бело обојена, са два прозора. У углу стоји бео орман за одело и бео сто, а око њега неколико столица. Поред зида је велики, бео кревет и поред њега ноћни стоцић такође бео. Свуда влада чистота

и свечана тишина. На кревету, под белим покривачем лежи бледо-жути старац Семјон Ивановић. Кожа на његовом лицу и рукама је затегнута и кости се оштро истичу; старац је врло слаб и лежи већ месец дана. Цела болница поступа с њим са великом пажњом: лекари чине све, што им је наука ставила на расположење, али они су немоћни према природи, која захтева и очекује своју жртву. Семјон Ивановић и сам то врло добро зна и стрпљиво чека свршетак, тај тајанствени свршетак, којег се сви обично тако боје. Живот иза дебелих болничких зидова као да је престао за њих да постоји и отишао је од њега за увек са свим својим радостима и незгодама. И Семјон Ивановић је према томе био сасвим спокојан и свестан.

— Доста је било. Ништа није вичито на земљи, — шаптао је старац бледим уснама сам себи.

Истина у прво време су га узнемиравали узвици и јечане болесника, али постепено се навикао на то. Једина веза са спољашњим светом је за старца био Алексије и његова породица, које је сваки дан нестрпљиво очекивао. То је била његова једина радост. Два сата, која су сваки дан проводили с њим Алексије, његова жена и Тања, оживљавали су старца и давали му снаге. Они се нису одмицали од болесникове постеље и трудили су се на сваки начин да олакшају положај Семјона Ивановића и улепшају његову усамљеност. Овака пажња је до суза тронула старца и он се душом одмарао за та два сата. Али било је часова који су тровали старца. То је било, кад би га посетио нећак са својом женом. Старцу је било јасно да нећака интересује стање његовог здравља само за то, што хоће да види, кад ће он већ једном умрети. А нећакову жену Семјон Ивановић просто није могао да трпи. После такве посете он је два дана био рђаво расположен.

— А зашто они долазе? Зар мисле да сам толико оглупио да не видим њихове намере? Зар они мисле да ја верујем њиховим рођачким осећајима? Њима ја ни сам потребан, ниги се они брину за моје здравље. Њима треба моје имање и они се интересују само за то, кад ћу ја умрети. За мене је то јасно. Сасвим је друго Алексије и његова породица. Они се брину за мене. Види се да их узнемирује стање мога здравља и да су спремни да учине све, да бих се ја опоравио и опет био са њима. Али то више никад неће бити. Осећам да ми је близу крај, — расуђивао је старац, лежећи усамљен у кревету.

Десетого марта у јутру било је дивно време. Сунце је сијало и обасипало својим зрацима целу собу Семјона Ивановића. Болесник се тога јутра пробудио раније него обично, и осећао је да му је лакше. Његово тело као да се одједном ослободило свих болова, и дисао је лако. И на души му је било лако. Искусна дежурна милосрдна сестра одмах је приметила промену на болеснику и опипавши му пулс, почела је свраћати у његову собу сваких пет минута.

Семјон Ивановић је непомично лежао на леђима и гледао на сунчане сенке на зиду.

— Ето опет сунце, ето радосно цркутање птица, пупољци на дрвећу, пролећне веселе, и све ће то ускоро од мене отићи, све ми то неће бити потребно. Све је то за живе, који ће живети и уживати у томе, а ја ћу лежати дубоко у влажној земљи и трунути, лежаћу у дрвеном сандуку, који ће неколико дана после моје смрти прогристи пацови и кртице и навалиће на мој леш, кољући се између себе због једног парчета мога уха, носа или ока. И цело тело ће ми појести црви и подземне бубе. Зар је за то вредело живети, мучити се и патити, — шаптао је умирући старац и сузе, које су се скотрљале из његових очију, зауставише се на измршавелим жутим образима.

Али одједном Семјон Ивановић осети да му се по чела кочити лева нога; најпре стопало, а после све више и више. Старац се узнемири, пружи руку и поче трљати ногу, али ништа није помогло; нога постаде као дрвена. Уђе дежурни лекар у белом мантилу, а за њим милосрдна сестра. Опилавши му пулс, лекар даде знак милосрдној сестри и она одмах даде болеснику камфорну инјекцију. Семјон Ивановић се умири и затвори очи. Њему је одмах било лакше, само му је зујало у ушима и у глави. Болесник је хтео да отвори очи и нешто да каже, али очни капци су му били тако отежали, да није могао да их подигне, а језиком није могао ни да макне. Ноге и руке су му биле већ укочене, оне су биле втђ мртве. Још последњи пут му се у памет појави слика покојне жене и после тога све престаде. Старчево тело није више било живо, а срце је још довршавало свој посао; оно је дизало и спуштало измршавеле старчеве груди све ређе и ређе. Милосрдна сестра упали воштану свећу и тури је у охладнелу руку Семјона Ивановића. Тихо, сасвим тихо, као и цео његов земаљски живот били су последњи минути Семјона Ивановића, човека јединствене, ретке доброте.

О његовој смрти је одмах био обавештен Алексије и његов нећак. Тузи Алексија и његове породице није било границе и они су, стојећи поред покојникеве постеље искрено оплакивали свога добротвора.

— Изволите мени, као законитом наследнику, предати кључеве од куће, — обрати се ожалашћеном Алексију покојников нећак, ни не гледајући на покојника.

— Док се не отвори тестамент, никоме нећу дати кључеве од куће, него ћу их предати полицији.

Нећак позелене од љутине, и са мржњом погледавши на Алексија, окрене се и изађе из собе. Тек пред вече он се опет појавио у болници, кад је покојник већ обучен лежео у мртвачком сандуку.

Сахранише Семјона Ивановића по његовој вољи поред његове жене, исто онако скромно, као што је и живео. На сахрану је дошао не само цео град него и сва околна села. Свима је пала у очи велика гомила сиромашно одевених људи и босе деце, који су са сузама у очима пратили покојника и засули му гроб простим, пољским цвећем. Многи од њих су смрћу Семјона Ивановића изгубили помоћ и искрено су оплакивали свог добротвора. Највише је плакала Тања. Нећак је сасвим спокојно ишао за сандуком, под руку са својом женом. Он је нестрпљиво чекао, да се доврши сва та комедија и да бележник отвори и објави тестамент.

Назад дође и тај тренутак. Полиција отвори покојникову кућу и бележник у присуству власти, нећака и Алексија, прочита тестамент, који је гласио:

Кућу са свим зградама, домазлуком и инвентаром остављам Татијани, сестри Алексија Боброва. Од целог мог капитала да се за годину дана унапред изда новчана помоћ свим оним људима, којима сам ја помагао. Спирит сак њихових имена остављам. Ово ће испунити Алексије Бобров. Њему остављам да ми сваке године даје парастос за покој душе моје и моје жене. Сав остали капитал завештавам потпуно Алексију Боброву“.

Нећак је све то тако изненадило и наљутило, да дуго није могао доћи к себи. Тек кад су се сви разишли, он је оборно главу, изишао из покојникове куће љутитим кораком и отишао је у кафану, где се надао да ће уз боцу вина наћи утехе.

Садржај:

	Страна
Како сејеш, онако ћеш и жњети . . .	3
Живи поштено	11
Дена и родитељи	23
У чему је срећа	39
Не уздај се у туђе	64
